

KLINIKA

CZASOPISMO FUNDACJI UNIWERSYTECKICH PORADNI PRAWNYCH

Nr 13 (17)/2012

AGNIESZKA ŚWIDEREK

Metodyka zajęć Street Law, znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego i dobre praktyki

JOANNA KUŹMICKA-SULIKOWSKA

Realizacja programu „Street Law – zakłady karne” i innych projektów w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej we Wrocławiu

KLAUDIA GAŚSIOR, JOANNA RYCERZ, KATARZYNA WIELGOS

Street Law po rzeszowsku

KATARZYNA FURMAN-ŁAJSZCZAK

Ograniczenia pomocy świadczonej przez uniwersyteckie poradnie prawne

LIUBOU KRASNITSKAYA

Europa i Azja – uczy się nawzajem

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

3 Metodyka zajęć Street Law, znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego i dobre praktyki

[Agnieszka Świderek]

8 Realizacja programu „Street Law – zakłady karne” i innych projektów w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej we Wrocławiu

[Dr Joanna Kuźmicka-Sulikowska]

12 Street Law po rzeszowsku

[Klaudia Gąsior, Joanna Rycerz, Katarzyna Wielgos]

15 Ograniczenia pomocy świadczonej przez uniwersyteckie poradnie prawne

[Katarzyna Furman-Łajszczak]

19 Europa i Azja – uczymy się nawzajem

[Liubou Krasnitskaya]

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

SZANOWNI CZYTELNICY!

Po raz kolejny oddaję w Państwa ręce nowy, jesienny, numer czasopisma „Klinika”. Tym razem tematyka koncentruje się na dwóch zagadnieniach: projekcie *Street Law* oraz ogólnej problematyce poradnictwa prawnego. Jednocześnie w bieżącym numerze utrzymana została idea przypisania poszczególnych tekstów do trzech podstawowych działów czasopisma.

W pierwszym dziale, poświęconym warsztatowi pracy nauczyciela klinicznego, prezentujemy artykuł autorstwa *Agnieszki Świderek*, prezesa Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Prawnej, poświęcony metodyce zajęć *Street Law* oraz ich znaczeniu dla społeczeństwa obywatelskiego.

W dziale drugim, traktującym o dorobku poradni, przedstawiamy dwa artykuły. Pierwszy, autorstwa dr *Joanny Kuźmickiej-Sulikowskiej*, opisuje przede wszystkim realizację programu *Street Law* w zakładach karnych, prowadzonego w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej działającej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego. Drugi z tekstów, współautorstwa *Klaudii Gąsior, Joanny Rycerz* oraz *Katarzyny Wielgos*, przedstawia realizację programu *Street Law* prowadzonego w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej działającej przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Na zakończenie, w ramach debaty środowiskowej, prezentujemy dwa artykuły, których autorkami są: *Katarzyna Furman-Łajszczak*, opiekunka w Klinice Prawa działającej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, pt. „Ograniczenia pomocy świadczonej przez uniwersyteckie poradnie prawne”, oraz *Liubou Krasnitskaya*, współpracująca z Fundacją Uniwersyteckich Poradni Prawnych, pt. „Europa i Azja – uczymy się nawzajem”. Oba artykuły zostały przygotowane w związku z zadaniami, jakie Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych realizuje w projekcie systemowym pt. „Opracowanie kompleksowych i trwałych mechanizmów wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce”, współfinansowanym przez Unię Europejską przy współpracy z Europejskim Funduszem Społecznym. Celem obu artykułów jest wskazanie kwestii problematycznych pojawiających się w związku z poradnictwem prawnym oraz zachęcenie Państwa do dyskusji na poruszone w nich tematy.

W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych, autorom oraz Redakcji, w szczególności Panu *Rafałowi Gołębiowi*, za zaangażowanie i twórczy wkład w powstanie bieżącego numeru „Kliniki”.

Życząc Państwu przyjemnej lektury, zachęcam do pisania i przesyłania tekstów dotyczących Państwa doświadczeń z klinicznym nauczaniem prawa.

Dr Marta Janina Skrodzka

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt „Opracowanie kompleksowych i trwałych mechanizmów wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce” współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Adres redakcji:

ul. Szpitalna 5 lok. 5, 00-031 Warszawa
tel.: 22 829 91 29 w. 143
e-mail: biuro@fupp.org.pl

Wydawca:

Wydawnictwo C.H. Beck
00-203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17
Nakład: 5000 egz.

Komitet redakcyjny:

Rafał Gołąb, dr Wojciech Górowski, dr Michał Królikowski, dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak, dr Marta Janina Skrodzka – redaktor naczelna

Redakcja:

Agnieszka Fiutak

Korekta: Małgorzata Stempowska

Skład i łamanie: Robert Janusz

Reklama: Monika Kosmólska tel.: 22 33 77 441

Klinika jest dystrybuowana bezpłatnie, jako dodatek do EP.

Rada Naukowa Czasopisma „Klinika”

Łukasz Bojarski – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

prof. dr hab. Eugeniusz Bojanowski – Uniwersytet Gdański

Jakub Boratyński – Fundacja im. Stefana Batorego

dr hab. Jerzy Ciapała – Uniwersytet Szczeciński

prof. dr hab. Maria Dragun-Gertner – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr Wojciech Dziędziak – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Katarzyna Guzenda – Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie/Słubicach (nad Odrą)

Katarzyna Hebda – ELSA Lawyers Society

prof. dr hab. Małgorzata Król – Uniwersytet Łódzki

prof. dr hab. Leszek Kubicki – Akademia Leona Koźmińskiego

dr hab. Piotr Machnikowski – Uniwersytet Wrocławski

dr Magdalena Olczyk – Akademia Leona Koźmińskiego

prof. dr hab. Maksymilian Pazdan – Uniwersytet Śląski

dr Justyn Piskorski – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr Andrzej Sakowicz – Uniwersytet w Białymstoku

Marcin Szyguła – Fundacja Academia Iuris

prof. dr hab. Maria Szewczyk – Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. Eleonora Zielińska – Uniwersytet Warszawski

ISSN 1508-1583

**Pełna oferta publikacji
Wydawnictwa C.H. Beck jest dostępna
w dobrych Księgarniach:**

**KSIĘGARNIA PRAWNICZA
DOM KSIĄŻKI**

70-453 Szczecin
tel.: 91 489 09 26
www.akademicka.osdw.pl
ul. Mickiewicza 32
15-232 Białystok
tel.: 85 741 55 48
www.domksiazki.bialystok.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

Pl. Defilad 1
Stacja Metra Centrum, pasaż
handlowy 1/2002D
00-110 Warszawa
tel.: 22 654 55 17
www.profit24.com.pl
ul. Jezuicka 3
85-111 Bydgoszcz
tel.: 52 321 28 48
www.kodeks.net.pl

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA**

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA IM. B. PRUSA**
ul. Krakowskie Przedmieście 7
00-068 Warszawa
tel.: 22 826 18 35
www.prus24.pl
ul. Podwale 6
31-118 Kraków
tel.: 12 422 37 17
www.eksiegarnia.pl

**KSIĘGARNIA
IURIS PRUDENTIA**

**KSIĘGARNIA
EKONOMICZNA**
ul. Grójecka 67/69
02-094 Warszawa
tel.: 22 822 90 41
www.ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl
Plac M. Curie-Skłodowskiej 5
(budynek Wydziału Prawa
i Administracji UMCS)
20-031 Lublin
tel.: 81 537 54 75
www.naukowa.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

KSIĘGARNIA NAUKOWA
Al. Solidarności 83/89
00-144 Warszawa
tel.: 22 850 10 20
www.24naukowa.com.pl
Plac Dąbrowskiego 5
90-249 Łódź
tel.: 42 677 89 05
www.kodeks.net.pl

**KSIAŻNICA POLSKA
CENTRUM KSIĄŻKI**

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**
ul. Sobieskiego 2d/2
35-002 Rzeszów
tel.: 17 852 39 26
www.naukowa.pl
Plac Jana Pawła II 2/3
10-959 Olsztyn
tel.: 89 5230 640 83
www.ksiaznica.pl

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**

KSIĘGARNIA KODEKS
ul. Gagarina 152
86-100 Toruń
tel.: 56 8651 86 67
www.kodeks.net.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

KSIĘGARNIA PROFIT
ul. Słonimskiego 6a
(stacja metra Dworzec
Gdański paw. 36)
00-204 Warszawa
tel.: 22 47 48 140
www.profit24.com.pl
ul. Gagarina 152
86-100 Toruń
tel.: 56 8651 86 67
www.kodeks.net.pl

**KSIĘGARNIA
AKADEMICKA**

KSIĘGARNIA „KODEKS”
ul. Sądowa 1
50-046 Wrocław
tel.: 71 370 42 96
www.kodeks.net.pl
Al. Papieża Jana Pawła II 31

Metodyka zajęć Street Law, znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego i dobre praktyki¹

Agnieszka Świderek*

Streszczenie:

Zajęcia *Street Law* są coraz lepiej rozpoznawalną formą kształcenia studentów i studentek prawa. Nadal pozostają jednak nierozpowszechnione na polskich uczelniach wyższych. Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie korzyści płynących z ich funkcjonowania w przestrzeni publicznej ze względu na wartości, których uczą się osoby zaangażowane w ich realizację.

Summary:

Street Law is becoming more and more recognizable form of educating law students. However, that clinical law program is not available at most of the universities in Poland. This article aims to underline the significance and essential benefits of its existence for civil society by focusing on values that persons involved in *Street Law* acquire.

W Polsce zajęcia kliniczne typu *Street Law* zostały zainicjowane w latach 90. XX w. przez prof. Monikę Płatek z WPIA Uniwersytetu Warszawskiego oraz prof. Michała Porowskiego z Instytutu Profilaktyki i Resocjalizacji tej uczelni. Profesor M. Płatek przebywała w Stanach Zjednoczonych w 1992 r., skąd wróciła zafascynowana ideą i efektami programu *Street Law*. Jej fascynacja tą formą kształcenia przyszłych prawników i prawniczek dała impuls do utworzenia Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Prawnej (PSEP), którego celem statutowym pozostaje podnoszenie świadomości prawnej wśród obywateli i obywaterek, w szczególności poprzez realizację zajęć „Prawo na co dzień”.

Celem zajęć „Prawo na co dzień” jest efektywne przygotowanie ich uczestników do przekazywania praktycznej wiedzy o przysługujących członkom naszego społeczeństwa uprawnieniach i sposobach ich realizacji. PSEP do 2008 r. współpracował z WPIA UW w zakresie prowadzenia zajęć „Prawo na co dzień” jako przedmiotu specjalizacyjnego dla studentów prawa. Przeszkoleni i merytorycznie przygotowani studenci udawali się poza uczelnię, by przekazać życiowo przydatną część swojej wiedzy uczniom szkolnym i osobom odbywającym kary izolacyjne. Do chwili obecnej PSEP szerzy edukację prawną, organizując szkolenia oparte na idei *Street Law* m.in. dla funkcjonariuszy Policji i Służby Więziennej, nauczycieli szkół ponadpodstawowych, a także dla uchodźców. Aktualnie działalność stowarzyszenia skupia się właśnie na działalności pozauniwersyteckiej. Doświadczenia płynące z wieloletniego prowadzenia zajęć „Prawo na co dzień” uczą, że wartość idei *Street Law* jest nie do przecenienia dla budowy i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Idea Street Law

Paradoksalnie ideą *Street Law* nie jest nauka prawa. Główną koncepcją jest jego odczarowanie. *Street Law* ma bowiem na celu obalenie mitu, że prawo to rodzaj czarnej magii, dostępnej i zrozumiałej wyłącznie dla prawników, swoistych magów. Program *Street Law* bazuje na interaktywnych metodach nauczania, tj. na metodach, które angażują uczestników w ich realizację, odchodząc od tradycyjnego przekazu w formie wykładu. Prowadzący zajęcia, młodzi adepci prawa, uczą się, jak efektywnie przekazać swoją wiedzę i jak mówić prosto o prawie, a uczestnicy zdobywają jego praktyczną i użyteczną znajomość.

Street Law nie jest kursem prawa. Pierwszy prezes Sądu Najwyższego sędzia S. Dąbrowski podkreśla, że zasadnicza słabość idei edukacji prawnej tkwi w instrumentalnym traktowaniu prawa. „Przyjęcie jako celu praktycznej nauki [prawa]

w swoim założeniu byłoby błędem. Nie powinno chodzić o to, aby nauczyć młodzież, jak wykorzystać narzędzie, jakim jest prawo, gdyż to w ramach kursu szkolnego zdaje się być niemożliwe do osiągnięcia. Chodzi o to, by podnosić kulturę prawną społeczeństwa”².

Profesor E. Łętowska, była sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego, od lat zwraca uwagę

* Autorka jest absolwentką WPIA UW oraz University of Portsmouth – School of Languages and Area Studies. Od 2007 r. angażuje się w działalność Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Prawnej, gdzie od 2009 r. pełni funkcję prezesa. Prowadzi warsztaty i szkolenia „Prawo na co dzień” m.in. dla osób odbywających kary izolacyjne, dla studentów prawa, a także dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych. Pracuje w Wydziale Prawnym Biura Krajowej Rady Sądownictwa.

¹ Wykład został wygłoszony 15.4.2012 r. w ramach XVII Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych „Być bliżej prawa – realizacja programu *Street Law*” w Rzeszowie.

² S. Dąbrowski, *Uczmy szacunek do prawa*, Na wokandzie 2011, Nr 5(8), s. 60.

na zjawisko tekstocentryzmu w podejściu do prawa, krytykując je za nieuzasadnione zrównywanie prawa z tekstem aktu prawnego³. „(...) Prawo nigdy nie jest tylko tekstem. Jest mechanizmem. Nawet jeśli ustawa jest napisana na papierze, to konstruuje ona pewien mechanizm: że jak się ma jakieś uprawnienie, to trzeba złożyć jakiś wniosek, że ten wniosek ma być rozpatrzony w jakiejś procedurze, że w stosunku do tej procedury jest jakaś możliwość zaskarżenia itd.”⁴ Ideą *Street Law* jest właśnie odkrywanie tych mechanizmów przed nieprawnikami. „Od nas, od naszego systemu prawa wymaga się teraz czegoś innego niż dawniej. Jest to trudne, przed nami jeszcze sporo nauki. A codzienność jest na miarę umiejętności, a nie oczekiwań”⁵.

Ideę *Street Law* oddają także słowa prof. A. Zolla, byłego prezesa Trybunału Konstytucyjnego, który podkreśla, że w lekcjach prawa „(...) nie chodzi o znajomość przepisów, ale podstaw funkcjonowania społeczeństwa i prawa. (...) Urzędnik to władza, która ma przewagę w postaci wiedzy i bywa, że ma skłonność do wykorzystywania jej na niekorzyść interesanta. Jeśli obywatel wie, co mu się należy, to ta przewaga znika. Dlatego trzeba wzmocnić edukację prawną obywateli”⁶.

W dobie googlowania informacji społeczeństwo pozostaje nadal życiowo niezaradne. Jak podkreśla sędzia J. Drąg, to, że różne osoby trafiają do sądu, często wynika z ich nieświadomości prawnej, jako że wiele z nich po prostu nie rozumie problemu prawnego, jaki je tam zaprowadził⁷. Sędzia J. Drąg właśnie w niewiedzy upatruje korzeni polskiego pniactwa sądowego i konstatuje, że gdyby świadomość prawna obywateli była większa, to spory procent spraw nie trafiłby nigdy do sądu⁸. Ideą zajęć *Street Law* jest podnoszenie świadomości prawnej w społeczeństwie i upowszechnianie wiedzy o prawie. O ile bowiem uniwersyteckie poradnie pełnią bardzo ważną rolę *ad causam*, udzielając nieodpłatnych porad prawnych osobom ubogim, o tyle edukacja prawna oferowana przez *Street Law* podnosi ogólną wiedzę obywatela o obowiązującym prawie. Nie umniejszając w żaden sposób istoty poradnictwa prawnego świadczonych przez studentów, zwłaszcza wobec realnego zagrożenia, tzw. prawa ubogich⁹, pomoc ta przybiera postać „dawania ryby”, podczas gdy *Street Law* wpisuje się w praktykę „dawania wędki”. Założeniem udziału w *Street Law* jest przekazanie wiedzy innym w taki sposób, aby umożliwić im zrozumienie i umiejętne zastosowanie zdobytych informacji. Prowadzący zajęcia *Street Law* powinien zatem posiadać odpowiednie kompetencje i narzędzia, by sprostać temu wyzwaniu. Stąd też bezpośrednio związki *Street Law* z holizmem i sięganie podczas realizacji zajęć do interaktywnych metod nauczania.

Metodyka zajęć *Street Law* Holistyczne podejście do nauki

Holizm (gr. *holos* – cały) to pogląd zakładający, że świat podlega dynamicznej twórczej ewolucji, prowadząc do powstania coraz to nowych, jakościowo różnych całości, których nie da się sprowadzić do sumy ich części¹⁰. W myśl tej teorii wszelkie zjawiska, np. społeczne, tworzą układy całościowe i jako takie podlegają określonym prawidłowościom. Warunkiem poznania tych prawidłowości jest wiedza o całym układzie, a nie wnioski wypływające z wiedzy o prawidłowościach rządzących poszczególnymi ich składnikami.

Profesor M. Płatek podnosi, że w odniesieniu do nauczania oznacza to przekazywanie wiedzy z uwzględnieniem złożoności i często nierozzerwalności zjawisk oraz konieczności korzystania

z doświadczeń wielu dziedzin wiedzy jednocześnie¹¹. Zwróciłam uwagę, że założeniem *Street Law* jest umiejętne przekazanie wiedzy prawnej w sposób umożliwiający jej zrozumienie i umiejętne zastosowanie. Prowadzenie tych zajęć wymaga zatem szerokich horyzontów, doświadczenia i rozumienia otaczającej rzeczywistości. Nie pozwala ograniczać się do teorii, zmusza do posługiwania się wizualizacją (przykładami), do zastanowienia się nad szerszym wymiarem przekazywanej wiedzy (użyteczność przekazywanej informacji i jej znaczenie) i do zastanowienia się, jak uczyć, by odbiorca przyjął, zrozumiał i potrafił zastosować to, co mu przekazujemy¹². Odwoływanie się do wiedzy z różnych dziedzin – prawa, socjologii, psychologii czy historii – uczy myślenia syntetycznego. A „samo prawo, choć w trakcie studiów bywa poszatkwane jak kapusta w beczce, w życiu wymaga od nas umiejętnej syntezy wiedzy z różnych dziedzin prawa”¹³.

Zajęcia *Street Law* i realizowane w ich duchu przez PSEP „Prawo na co dzień” wpisują się w koncepcję nauczania GAJE (Global Alliance for Justice Education), gdzie najważniejsza staje się umiejętność myślenia w kategoriach generalnych (ujęcie holistyczne właśnie), a celem jest przekazanie wiedzy o zasadach i wartościach, a nie tylko szczegółowej wiedzy prawniczej¹⁴. GAJE propaguje zajęcia kładące nacisk na praktykę, pozwalając studentom prawa nabyć umiejętności niezbędne w warsztacie prawnika. Kompetencje te rozwijają się i kształtują dzięki stosowaniu przy realizacji zajęć *Street Law* interaktywnych metod nauczania.

Interaktywne metody nauczania prawa

Interaktywne metody nauczania to sposób przekazywania wiedzy w oparciu o dotychczasowe doświadczenie i wiedzę uczestników poprzez aktywne ich zaangażowanie w realizację zajęć¹⁵. Metody te wymagają przyjęcia otwartej postawy na pomysły, interpretacje i oceny uczestników, bez arbitralnego ich narzucania z pozycji wykładowca–uczeń. Studenci uczą się, jak przekazać wiedzę o prawie przy wykorzystaniu właśnie takich metod. Niezależnie od tego, czy prowadzą zajęcia z uczniami w szkole, czy z osobami odbywającymi kary izolacyjne w jednostkach penitencjarnych, stosują metody angażujące ich aktywnie w realizację tych zajęć.

³ E. Łętowska, Trudności w przyswajaniu w Polsce praktyki państwa prawa, [w:] S. Wronkowska, Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP, s. 195–226.

⁴ K. Sobczak, Prof. Ewa Łętowska po 9 latach w TK – prawo mamy coraz gorsze, Krajowa Rada Sądownictwa 2011, Nr 4(13), s. 24.

⁵ *Ibidem*, s. 24.

⁶ M. Jąkoszewski, Przez lekcje prawa do świadomych obywateli, Na wokandzie 2011, Nr 5(8), s. 61.

⁷ J. Drąg, Kowalski boi się Temidy, bo jej nie rozumie, Dziennik Gazeta Prawna – dodatek Prawnik z 11.4.2012 r., s. D2.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Ciągły brak mechanizmu państwowego bezpłatnego poradnictwa prawnego w Polsce oraz zagrożenie działalności prawników *pro bono* w związku z niejednoznacznością stanowiskiem resortu finansów o podleganiu ich usług VAT. Por. m.in. E. Matyszevska, Usługi *pro bono* nie są zbędnym luksusem, Dziennik Gazeta Prawna – dodatek Prawnik z 21.3.2012 r., s. D4.

¹⁰ Encyklopedia PWN, www.encyklopedia.pwn.pl, dostęp: 13.3.2012 r.

¹¹ M. Płatek, Zaproszenie do hamaka. O rozwoju i istocie zajęć „Prawo na co dzień”, [w:] Fajna sprawa, uczyć prawa. Prawo na co dzień – zajęcia kliniczne typu *Street Law*. Nowe tendencje w metodologii nauczania prawa: idea, organizacja, doświadczenia, Warszawa 2008, s. 20.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ A. Rosner, Istota nauczania w duchu GAJE. Przykład zajęć „Prawo na co dzień” [w:] Fajna sprawa, uczyć prawa..., *op. cit.*, s. 10.

¹⁵ Ł. Bojarski, Interaktywne metody nauczania klinicznego, [w:] B. Namysłowska-Gabrysiak (red.), Studencka poradnia prawna. Podręcznik dla opiekunów, Warszawa 2009, s. 14.

Celem mojego wystąpienia nie jest omówienie wszystkich metod wykorzystywanych w nauczaniu interaktywnym (co wydaje się zresztą niemożliwe), a jedynie prezentacja tych, które były najczęściej wykorzystywane przez studentów prowadzących zajęcia „Prawo na co dzień” na WPIA UW¹⁶. Nie oznacza to, że metody tutaj niewymienione nie są w ich trakcie stosowane lub są w jakikolwiek sposób drugorzędne.

1. Kazus – studium przypadku

Praca z kazusami służy nabywaniu umiejętności wyciągania wniosków drogą dedukcji. Konkretny stan faktyczny staje się bazą dla przedstawiania możliwych rozwiązań, rozwija umiejętność logicznego i krytycznego myślenia, kojarzenia faktów, a także podejmowania decyzji. Studiowanie przypadku może polegać na analizie konkretnej sprawy, sprawy sądowej, sytuacji hipotetycznej albo wątku literackiego. **Ważne jest, aby kazus był właściwie dobrany do umiejętności uczestników (i osoby prowadzącej zajęcia).** Lepiej stworzyć kazusy krótkie i proste, niż konstruować labirynty myśli prawniczej, z których nie można znaleźć wyjścia. Niezależnie od źródła inspiracji każdy kazus powinien zawierać następujące elementy: opis stanu faktycznego, sprecyzowanie problemu, który stanowi sedno zagadnienia, argumenty przemawiające za różnymi koncepcjami jego rozwiązania, potencjalne rozwiązanie (lub rozwiązania) sprawy i wyjaśnienie racji przemawiających za takim, a nie innym rozwiązaniem.

2. Odgrywanie scenek (wcielanie się w role)

Uczestnicy zajęć otrzymują od prowadzącego niezbędne informacje na temat sytuacji, którą mają odegrać, i postaci, w które mają się wcielić. Sami powinni zdecydować, jak się zachowają jako np. policjant, świadek zdarzenia lub pokrzywdzony. Przy odgrywaniu scenki warto pozostawić uczestnikom pełną swobodę. Następnie, wykorzystując odegraną scenkę jako **punkt wyjścia do dyskusji na określony temat** (np. jak powinno przebiegać legitymowanie), prowadzący zapoznaje uczestników z obowiązującymi przepisami prawa dotyczącymi danej kwestii. Odnosząc się do tego, w jaki sposób scenka została przez nich przedstawiona, może obalić mylne wyobrażenia uczestników o tym, jak powinna przebiegać dana czynność, lub potwierdzić zgodne z prawem jej odtworzenie. Na koniec wskazane jest ponowne odegranie scenki. Tym razem uczestnicy powinni przedstawić ją z wykorzystaniem wiedzy nabytej podczas zajęć.

3. Praca w grupach (tzw. zespoły eksperckie)

W sytuacji gdy dane zagadnienie wymaga przekazania uczestnikom wielu informacji, zamiast tradycyjnego wykładu warto wykorzystać potencjał grupy. Uczestników zajęć dzielimy na tzw. **zespoły eksperckie**, z których każdy opracowuje inny aspekt danego zagadnienia (np. omawiając kwestię zatrudnienia, poszczególne grupy opracowują informacje o umowie zawartej na czas nieokreślony, o umowie zawartej na czas określony, o umowach cywilnoprawnych). Każdy zespół otrzymuje wyciąg z właściwych przepisów prawnych i przy ich pomocy wypełnia jedną z kilku kolumn tabelki (liczba kolumn do wypełnienia odpowiada liczbie zespołów eksperckich). Następnie uczestnicy są ponownie dzieleni na grupy w ten sposób, że w nowo utworzonych zespołach znajduje się co najmniej po jednym przedstawicielu z każdego zespołu eksperckiego. W ramach nowej grupy poszczególni eksperci dzielą się z pozostałymi osobami posiadaną przez siebie wiedzą. Dobre wykorzystanie tej metody pozwala na aktywizację wszystkich uczestników, którzy uczą się pracy w grupie i pozyskiwania informacji na tyle efektywnie, by móc je przekazać innym osobom.

4. Eksperti/goście

W zależności od omawianego tematu i od możliwości warto wzbogacić zajęcia o obecność prawdziwych specjalistów – osób z zewnątrz, które praktykują w interesującej nas dziedzinie. Wykorzystanie tej metody wymaga uprzedniego przygotowania zarówno grupy, jak i zaproszonej osoby. Osoba występująca w roli eksperta musi być poinformowana, z jakimi ludźmi ma się spotkać, jakie są ich oczekiwania w stosunku do niej itp. Grupa powinna już wcześniej zrealizować temat, o którym ma rozmawiać z gościem, i wiedzieć, dlaczego akurat ta osoba została zaproszona. Rolą prowadzącego zajęcia jest właściwe zorganizowanie i poprowadzenie spotkania, a także jego podsumowanie i ocena. Zaangażowanie włożone w tę aktywność ma szansę zaowocować konkretną wiedzą i poszerzeniem horyzontów uczestników zajęć.

5. Dyskusja

Poszczególne tematy powinny być szeroko dyskutowane podczas zajęć. Wymiana poglądów na dany temat, przedstawianie swoich opinii, odnoszenie się do wypowiedzi innych osób, konstruktywna krytyka to umiejętności pożądane w społeczeństwie. Sztuka prowadzenia dyskusji nie jest odrębną metodą nauczania interaktywnego, ale towarzyszy każdej z nich. Prowadzący zajęcia stosuje się do kilku zasad, których wymaga także od uczestników: swobodnie wyraża swoją opinię w sprawie, wyjaśnia swoje stanowisko (podaje argumenty), uzasadnia to stanowisko (podając przykład sytuacji, która skłoniła go do przyjęcia takiego, a nie innego poglądu) i podsumowując całość, podejmuje ostateczną decyzję. Przykładowo: Uważam, że na policji można polegać (swobodna opinia). Policjanci i policjantki bardzo pomagają ludziom (wyjaśnienie stanowiska). Mój młodszy brat zgubił się kiedyś na ulicy i patrol policji, który zatrzymał się przy nim, pomógł mu bezpiecznie wrócić do domu (przykład). Dlatego jestem zdania, że policja jest formacją godną zaufania (podsumowanie).

6. Sprawdzanie wiedzy

Sprawdzenie tego, czego uczestnicy się nauczyli, to niezmiernie istotny element zajęć. Dostarcza wiedzy na temat efektywności pracy prowadzącego, przynosi informacje o tym, czy założone cele zostały osiągnięte oraz co sprawia uczestnikom największą trudność. Sprawdzenia wiedzy można dokonać w oparciu o rozbudowany wachlarz metod: układając krzyżówkę z hasłami z zajęć, przygotowując quiz, zadając zestaw szybkich pytań sprawdzających, odgrywając raz jeszcze scenkę, rozwiązując wspólnie kazus itp.

Znaczenie Street Law dla społeczeństwa obywatelskiego – dobre praktyki

Funkcjonowanie zajęć *Street Law* w przestrzeni społecznej swój punkt wyjścia znajduje w przysłowiu „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi wziąć udział, a zrozumieć”. Kto i jakie przesłanie może zrozumieć dzięki tym zajęciom? Beneficjentów *Street Law* można podzielić na cztery podstawowe grupy. Są to: studenci prowadzący zajęcia, opiekunowie studentów, uczestnicy zajęć i szeroko rozumiane społeczeństwo.

Studenci

Zajęcia *Street Law* nie są obligatoryjnym przedmiotem kursowym w toku studiów prawniczych. Studenci decydują się wziąć w nich udział dobrowolnie, według wewnętrznej motywacji.

¹⁶Wymienione metody i ich opisy zostały zaprezentowane w oparciu o przewodnik metodyczny zajęć „Prawo na co dzień” autorstwa prof. UW Moniki Platek, opublikowany w książce pt.: *Fajna sprawa, uczyć prawa...*, op. cit., s. 30–40.

Tym samym ludzie, którzy trafiają na te zajęcia, nie są przypadkowi. Przemawia przez nich ciekawość. Jak mawiał A. Einstein: „jest cudem, że ciekawość przeżywa typowe wykształcenie”. Zajęcia *Street Law* są nietypowe i zapewne z tego powodu cieszą się popularnością właśnie wśród osób ciekawych i żądnych wiedzy.

Udział w zajęciach *Street Law* wymaga bardzo dużego nakładu pracy ze strony studentów, mierzenia się przez nich z własnymi możliwościami i ograniczeniami oraz wzięcia odpowiedzialności za powierzone im zadanie. Na co student może liczyć w zamian? Przede wszystkim **uczy się otwartego myślenia**. Stosując interaktywne metody nauczania, przełamuje schematy znane mu z własnej edukacji. Metody klasyczne dają większe poczucie kontroli, udzielając schronienia za relacją wykładowca–słuchacz, gdzie nie ma miejsca ani na dyskusję, ani na równorzędność stron. Student przekazuje konkretną wiedzę, ale nie narzuca swoich poglądów, opinii i ocen. Celem prowadzącego powinno być uzyskanie informacji, które zamierza przekazać uczestnikom, od nich samych. W tym celu niezbędne jest **zdobywanie tzw. kompetencji miękkich**. Kreatywność, praca w grupie, retoryka prawnicza i umiejętność mówienia w prosty sposób o prawie, rozwiązywanie sytuacji problemowych to tylko niektóre z umiejętności zdobywanych w związku z przygotowaniem i prowadzeniem zajęć *Street Law*. Studenci zdobywają m.in. umiejętności komunikacyjne (słuchanie, dochodzenie do porozumienia, formułowanie pytań, wyrażanie przeciwnego zdania itp.), analityczne (myślenie krytyczne, rozważanie argumentów za i przeciw, formułowanie sądów) i *stricte* prawnicze (rozumowanie i argumentacja prawnicza, analiza i interpretacja prawna)¹⁷. Uczenie innych prowadzi w naturalny sposób do **doskonalenia własnej wiedzy**. Konieczność nauczenia kogoś tego, co samemu się umie, wymusza weryfikację posiadanych przez siebie wiadomości, skłania do refleksji nad stanem własnej wiedzy. Jak bowiem wytłumaczyć to, czego samemu się nie rozumie? W konsekwencji student utrwała to, co już wie, a przyswajając nowe informacje, uczy się tak, by je zrozumieć i umieć zastosować, a dzięki temu być w stanie przekazać je innym. Przechodzi tym samym od zapamiętywania pozyskiwanych treści do ich rozumienia. Równie istotnym owocem udziału w zajęciach *Street Law* jest **satisfakcja**: zdobywam wiedzę, którą umiem się podzielić, i widzę konkretne rezultaty mojej pracy – nowe umiejętności nabyte przez uczestników prowadzonych przeze mnie zajęć. Zadowolenie z własnych osiągnięć jest w rezultacie oparte na satysfakcji z osiągnięć innych.

Opiekunowie studentów

Przed osobą, która podejmuje się koordynacji zajęć *Street Law*, stoi wielkie wyzwanie. Opiekunowie muszą wykazać się **umiejętnościami organizacyjnymi** (koordynacja zajęć), **zadbać o przygotowanie studentów**, zarówno techniczne (umiejętne wykorzystywanie interaktywnych metod nauczania, umiejętność pisania dobrych scenariuszy zajęć, dydaktyka itp.), jak i merytoryczne (dbałość o aktualność i przydatność wiedzy przekazywanej podczas zajęć), i posiadać zdolność **prowadzenia dialogu ze studentami**. W trakcie realizacji zajęć *Street Law* zdarzają się różne problemy. Rolą opiekuna jest pokazanie studentom, że najczęściej są one rozwiązywalne. Student musi mieć też przekonanie, że może liczyć na wsparcie ze strony swojego opiekuna, że może z nim porozmawiać o napotykanym trudnościach, o wątpliwościach i refleksjach, a także o sukcesach. Od umiejętności opiekuna w dużym stopniu zależy, czy studenci stworzą zgrany i efektywny zespół, czy nauczą się holistycznego postrzegania prawa i czy z przeżytych doświadczeń wyciągną właściwe wnio-

ski. Jest to niewątpliwie trudna, czasochłonna i wymagająca dyspozycyjności praca.

Uniwersytet powinien być miejscem skupiającym tzw. klasę kreatywną, czyli osoby posiadające rozległą wiedzę, zaangażowane w wyszukiwanie i twórcze rozwiązywanie problemów¹⁸. Koordynacja zajęć *Street Law* umożliwia opiekunom studentów dzielenie się z nimi swoją wiedzą i zaangażowaniem, przyczyniając się do popularyzowania na uczelni właśnie kreatywności i inwencji.

Uczestnicy zajęć

Konkretnym i namacalnym efektem udziału w zajęciach *Street Law* jest **zdobycie praktycznej wiedzy prawnej**: Jak zareklamować nowe buty? Jak napisać ważny testament? Gdzie złożyć oświadczenie o przyjęciu spadku? Na wstępie wspomniałam, że nie jest to jednak priorytetowy cel tych zajęć. Pamięć ludzka jest ulotna, a uczestnicy zajęć *Street Law* nie są prawnikami – nie mają więc przepisów w głowach, a tym bardziej nie trzymają głów w przepisach (czego należy oczekiwać od prawników). Na pierwszy rzut oka mniej widoczną, ale zdecydowanie bardziej trwałą korzyścią z udziału w zajęciach *Street Law* jest **wzrost świadomości o podstawach funkcjonowania społeczeństwa i prawa**. Jeżeli uczestnik zajęć zapomni, jak napisać pozew, ale zapamięta, jaki jest cel jego sporządzenia i skutek związany z wniesieniem go do sądu, to idea *Street Law* zaowocowała. Sam udział w zajęciach prowadzonych z wykorzystaniem interaktywnych metod nauczania rozwija w uczestnikach **kompetencje miękkie**, tak jak u osób prowadzących te zajęcia. Stawiając na doświadczenie i wiedzę uczestników, metody te pomagają rozbudować w nich **poczucie własnej wartości**. Prowadzący angażuje uczestników, korzystając z podawanych przez nich odpowiedzi, uwzględniając zaprezentowane przez nich poglądy, nie oceniając, ale zawsze dziękując za ich aktywny udział i za wspólną pracę. Doświadczenie wskazuje, że podejście oparte na szacunku i otwartości bardzo pozytywnie wpływa na osoby znane w swoim środowisku z pasywności lub bierności. Relacja partnerska, w której prowadzący zajęcia nie ocenia wypowiedzi uczestników, nie odpytuje z posiadanej przez nich wiedzy, ale pyta o poglądy i ich uzasadnienie, sprzyja przełamywaniu barier komunikacyjnych i ułatwia wypowiadanie się. To bardzo wartościowe zjawisko. Kolejną kwestią jest kontakt ze studentami – młodymi, zaangażowanymi osobami, które nieodpłatnie poświęcają swój czas dla innych, dzieląc się posiadaną wiedzą. To niepowtarzalna **szansa kształtowania wśród uczestników zajęć pożądanego postaw społecznych**. Postawę taką prowadzący zajęcia wyraża już samą obecnością w miejscu, gdzie je prowadzi. Także wspólne pochylanie się nad tym, „jak jest” i „jak być powinno”, co dosłownie stanowi przepis prawa, a jaka wykształciła się praktyka jego stosowania, skłania do twórczej refleksji o prawie i jego funkcjonowaniu, o postawach, które prawo promuje lub potępia.

¹⁷ Ł. Bojarski, Symulacje rozpraw sądowych – dla sędziów i z pomocą sędziów, [w:] Sprawny sąd. Zbiór dobrych praktyk. Część druga, Warszawa 2008, s. 219.

¹⁸ Klasa kreatywna (ang. *creative class*) to termin socjoekonomiczny wykorzystany przez profesora University of Toronto Richarda Florida na określenie klasy będącej siłą napędową rozwoju ekonomicznego miast postindustrialnych w Stanach Zjednoczonych (por. *The Rise of the Creative Class (and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life)*, Basic Books, New York, 2002). W kontekście użytym w niniejszej pracy autorce chodzi o podkreślenie, że pracownicy naukowi skupieni wokół uniwersytetów powinni stanowić twórczą elitę intelektualną.

Społeczeństwo

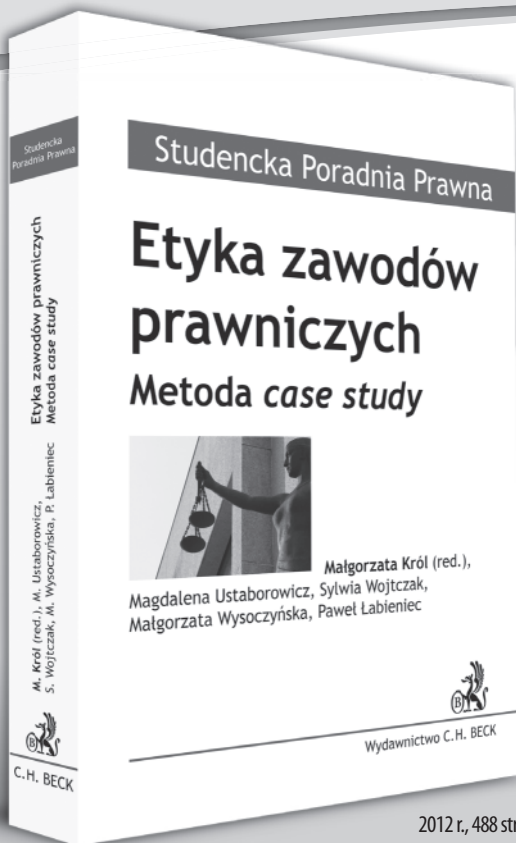
Idea *Street Law* wpisuje się w ogólną tendencję **rozwoju społeczeństwa obywatelskiego**. Realizacja tych zajęć wymaga zaangażowania wielu członków lokalnej społeczności, gdyż ich prowadzenie bez współpracy ze strony przedstawicieli miejscowego uniwersytetu, szkoły, jednostki penitencjarnej lub innej instytucji, w której mają się odbywać (klub seniora, ośrodek dla uchodźców, dom samotnej matki itd.), jest bardzo trudne. Współpraca taka **wpływa dodatnio na umacnianie więzi społecznych i budowanie zaufania**, przyczyniając się do promocji współdziałania na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów. Studenci przygotowani do prowadzenia zajęć *Street Law* włączają się w **popularyzowanie edukacji prawnej**. Ich działalność sprzyja także transferowi innowacyjnych metod nauczania, z całym dobrodziejstwem wynikającym z ich stosowania (**nabywanie kompetencji miękkich**). Prowadzenie zajęć *Street Law* ma niebagatelne znaczenie dla **aktywnego włączenia środowisk zagrożonych wykluczeniem** (m.in. osoby odbywające kary izolacyjne, uchodźcy, mniejszości narodowe lub religijne).

Z punktu widzenia społeczeństwa celem zorganizowania zajęć *Street Law* jest to, co stanie się po ich zakończeniu. Efekty współpracy członków danej społeczności i zaangażowania młodych ludzi w poznawanie różnych środowisk, ich problemów i potrzeb są długoterminowe. R. *Frimhofer* podkreśla, że tzw. edukacja pozaszkolna (pozaformalna), w którą wpisują się także zajęcia *Street Law*, rozbudza chęć uczestnictwa i **buduje aktywną postawę społeczną**¹⁹. Powołując się na wyniki przeprowadzonych badań, zaznacza, że taka aktywność jest dziedziczna społecznie. „Dzieci rodziców, którzy nie byli harcerzami, nie tańczyli amatorsko, nie brali udziału w turniejach szachowych, nie dokarmiali słonia w zoo ani nie trenowali siatkówki, niestety zachowują bierność znacznie częściej niż dzieci rodziców aktywnych”²⁰. Promocja aktywności obywatelskiej jest jednym z rezultatów wdrażania idei *Street Law* w społeczeństwie. ■

¹⁹ R. *Frimhofer*, *W szkole czy poza szkołą: jak się uczymy w epoce postindustrialnej?* [w:] P. *Zbieranek* (red.) *Jak wykorzystać potencjał edukacji pozaszkolnej w Polsce?*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2011, s. 56.

²⁰ *Ibidem*.

Studencka Poradnia Prawa

2012 r., 488 str.
cena: 99 zł

„[...] stosując powyższe rozwiązania jednocześnie eliminujemy ze studiów prawniczych pamięciowe uczenie, które z gruntu jest szkodliwe, zwłaszcza dla inteligentnych osób. Bardzo ważne jest też to, że wszystkie aktywne metody nauczania zostały opracowane nie według schematu »jednakowości«, lecz zależnie od ich intelektualnych i praktycznych wymagań osobno dla każdej z tych metod, z zachowaniem w pamięci, że chodzi w nich o etykę zawodów prawniczych. A to nie było proste. Na temat zasad etyki zawodów prawniczych mamy już pokaźną literaturę. Jednakże nie brakuje w niej prac, w których najpierw mówi się, co to jest zasada, a następnie »dokleja« ją do danego zawodu. Wiem, że prace te niewiele różnią się między sobą. Autorzy tej publikacji poszli inną drogą. Też powiedzieli, że zasada to (...), ale określając włożyli ją w pytanie, czego można żądać i oczekiwać np. od adwokata, a nie przytaczali, kim on jest. Wskutek tego zasady mocno siedzą tu w etycznej sferze wymagań właściwych dla zawodów prawniczych jako całości oraz ich poszczególnych typów. W rezultacie pisząc o zasadach w tym kontekście Autorzy uniknęli pisania od początku, czyli nudnego już powtarzania tych samych wiadomości”.

Z recenzji prof. dr. hab. *Stanisława Kaźmierczyka*,
WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego

Niniejsza publikacja została sfinansowana przez Instytut Spraw Publicznych ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach Programu „Obywatel i Prawo VI”

Wydawnictwo C.H. Beck, e-mail: dz.handlowy@beck.pl, ul. Matuszewska 14 bud. B1
03-876 Warszawa, tel. 22 31 12 222, fax 22 33 77 601

www.ksiegarnia.beck.pl

Realizacja programu „Street Law – zakłady karne” i innych projektów w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej we Wrocławiu¹

Dr Joanna Kuźmicka-Sulikowska*

Streszczenie:

Uniwersytecka Poradnia Prawna we Wrocławiu w podstawowym obszarze swojej działalności zajmuje się udzielaniem nieodpłatnych porad prawnych osobom, których nie stać na skorzystanie z odpłatnej pomocy prawnej zawodowego prawnika, w szczególności adwokata czy radcy prawnego. Oprócz tego studenci działający w ramach UPP angażują się w szereg rozmaitych projektów społecznych i edukacyjnych, w tym w szczególności: „Street Law – zakłady karne”, „Street Law – licea ogólnokształcące”, „Twoje prawa” czy „Młodzież w sądzie”. Praktyczne aspekty realizacji tych projektów zostały omówione w artykule. Szczególnie dużo spostrzeżeń poświęcono pierwszemu z wymienionych projektów, ponieważ stanowił on zasadniczy temat wystąpienia autorki podczas XVII Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych „Być bliżej prawa – realizacja programu Street Law”, która miała miejsce 13–15.4.2012 r. w Rzeszowie. Projekt ten zasługuje też na uwagę z tego względu, że łączy w sobie elementy typowego poradnictwa prawnego z dodatkowymi elementami edukacyjnymi i społecznymi. Ma on umożliwić i ułatwić osobom osadzonym w zakładzie karnym bezpośredni dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej, a także przybliżyć im instytucję prawną, których znajomość jest im potrzebna w załatwieniu istotnych spraw życiowych, nie tylko związanych z odbywaną karą.

Summary:

The University Legal Clinic in Wrocław in the main area of its activity deals with the providing free legal advice to people who can not afford paid legal assistance of a professional lawyer, especially a barrister or solicitor. In addition, students working in the UPP are involved in a number of different social and educational projects, including in particular: “Street Law – Prisons”, “Street Law – Secondary Schools”, “Your Rights” and “Youth in court”. Practical aspects of these projects are discussed in the article. Especially a lot of insights are given to the first of these projects because it was the basic theme of the author’s paper during the XVIIth National Conference on Legal Clinics “Being closer to the law – the implementation of the Street Law”, which took place on 13th-15th of April 2012 in Rzeszów. This project also deserves attention because it combines elements of a typical legal counselling with additional educational and social elements. It aims to enable and facilitate direct access to free legal aid for prisoners. It also helps them with understanding of legal institutions, knowledge about which they need in dealing with important life matters, not only related to the effected punishment.

Uniwersytecka poradnia prawna² funkcjonuje jako koło naukowe przy Instytucie Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Zasadniczy przedmiot działalności UPP stanowi udzielanie pisemnych porad prawnych przez studentów będących członkami koła osobom zwracającym się po pomoc, których nie stać na skorzystanie z odpłatnej pomocy prawnej, np. adwokata lub radcy prawnego. Tryb udzielania porad regulowany jest odrębnym regulaminem³. Sprawy do poradni przyjmowane są na kilka sposobów: poprzez osobiste przyjmowanie osób potrzebujących pomocy prawnej w siedzibie poradni⁴, a także poza jej siedzibą⁵, oraz w drodze korespondencyjnej, zarówno w ramach klasycznej korespondencji, jak i za pośrednictwem formularza elektronicznego zamieszczonego na stronie internetowej poradni (w ramach sekcji formularzowo-listowej). Każda porada opracowywana jest przez studenta będącego członkiem UPP, a także konsultowana przez niego z pracownikiem naukowym lub naukowo-dydaktycznym i przed wydaniem klientowi akceptowana przez takiego pracownika. Porady udzielane są bezpłatnie. Poradnia spełnia standardy Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych.

* Autorka jest adiunktem w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego w Instytucie Prawa Cywilnego na WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego, opiekunem naukowym koła naukowego Uniwersytecka Poradnia Prawna, działającego przy Instytucie Prawa Cywilnego na WPAiE UW.

¹ Artykuł stanowi skróconą i przereklamowaną wersję wystąpienia wygłoszonego przez autorkę podczas XVII Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych „Być bliżej prawa – realizacja programu Street Law”, która odbyła się 13–15.4.2012 r. na WPIA Uniwersytetu Rzeszowskiego.

² Określana w dalszej części tekstu skrótkowo jako poradnia lub UPP.

³ Regulamin udzielania porad prawnych w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej przy Instytucie Prawa Cywilnego na WPAiE UW, dostępny w siedzibie poradni oraz na stronie www.prawo.uni.wroc.pl (w zakładce: Uniwersytecka Poradnia Prawna).

⁴ Dzięki przychylności władz dziekańskich poradnia ma odrębne pomieszczenia na potrzeby swojej działalności na WPAiE UW w budynku C przy ul. Więziennej 10/12.

⁵ Aby ułatwić kontakt osobom potrzebującym pomocy prawnej, studenci poradni odbywają także dyżury we Wrocławiu: w siedzibie Towarzystwa im. Edyty Stein przy ul. Nowowiejskiej 38 i w Zakładzie Karnym nr 2 przy ul. Fiołkowej 38, a w semestrze zimowym roku akademickiego 2011/2012 przyjmowali sprawy również na Brochowie, przy ul. Koreańskiej 1 A, w Centrum Edukacji Społecznej.

Ponadto studenci członkowie poradni⁵ realizują rozmaite projekty społeczne i edukacyjne, w tym: projekt „Street Law – licea ogólnokształcące” (studenci prowadzą zajęcia dotyczące określonych problemów prawnych dla uczniów klas licealnych), „Street Law – zakłady karne” (poradnictwo prawne dla więźniów oraz szkolenia z wybranych zagadnień prawnych w zakładach karnych), „Twoje prawa w pracy” (szkolenia z najistotniejszych kwestii związanych ze stosunkiem pracy, w szczególności dla studentów ostatnich lat innych niż prawo kierunków studiów, ostatnio rozszerzone także na inne kwestie i przeprowadzane jako projekt „Twoje prawa”) czy „Młódzież w sądzie” (symulacje rozpraw sądowych). Również dla studentów członków poradni organizowane są liczne szkolenia podnoszące kompetencje. Projekt „Street Law – zakłady karne” stanowi zatem jeden z kilku projektów realizowanych w ramach poradni. Stąd też poniżej przedstawione zostaną pokrótce ogólne uwagi dotyczące pozostałych projektów, a następnie najobszerniej przedstawione będą kwestie praktyczne związane z realizacją projektu „Street Law – zakłady karne”.

Charakterystyka najważniejszych programów realizowanych w ramach UPP we Wrocławiu

„Twoje prawa” (projekt uprzednio realizowany był pod nazwą „Twoje prawa w pracy”, w obecnym semestrze, to jest semestrze letnim roku akademickiego 2011/2012, jako „Twoje prawa”)

W ramach najnowszych informacji dotyczących tej inicjatywy należy wskazać, że w roku akademickim 2010/2011 w semestrze letnim w ramach realizacji tego projektu⁷ wygłoszono wykłady obejmujące tematy:

1) **Umowa zlecenia? O dzieło? O pracę? Którą wybrać i dlaczego?** (gdzie przedstawiono krótką charakterystykę poszczególnych umów, elementy ich treści, wskazywano, o umieszczenie jakich klauzul w umowie warto zadbać, a jakich się wystrzegać, omawiano rozliczenie kosztów i materiałów, jak też zagadnienie skutków niewywiązania się z tych umów oraz zakończenia stosunku prawnego, prezentowano przykładowe umowy i je omawiano; prezentację kończyło podsumowanie porównawcze oraz etap pytań słuchaczy i odpowiedzi na nie);

2) **Twoje prawa w pracy – umowa o pracę** (w ramach wystąpienia o tej tematyce omawiano sytuację prawną osoby poszukującej pracy, a także szczegółowe kwestie związane z umową o pracę, w tym to, co powinna ona określać, jak również to, jakie są prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika już po podpisaniu takiej umowy, w tym dotyczące czasu pracy, nadgodzin, pracy w porze nocnej, płatności wynagrodzenia, urlopów czy zwolnień lekarskich. Przedstawiano także sposoby rozwiązania umowy o pracę; szczegółowo odnieszono się do problematyki wypowiedzenia zmieniającego. Prezentację, podobnie jak poprzednią, kończyła faza pytań i odpowiedzi). W ramach cyklu Twoje Prawa przewidziano również spotkanie z przedstawicielką Państwowej Inspekcji Pracy;

3) **Twoje prawa – konsument** (po tej prelekcji odbyło się także spotkanie z miejskim rzecznikiem konsumentów).

W semestrze zimowym roku akademickiego 2011/2012 w projekcie „Twoje prawa w pracy”⁸ brało udział czterech studentów UPP. Dwa dwuosobowe zespoły prowadziły wykłady na tematy: „Umowa zlecenia? O dzieło? O pracę? Którą wybrać i dlaczego?” oraz „Umowa o pracę”.

W zeszłym roku ukazała się także praca zbiorowa obejmująca prace studentów przygotowane w ramach omawianego programu⁹.

Ostatnią inicjatywą w ramach tego projektu, realizowanego wraz z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów Uniwersytetu Wrocławskiego, miała miejsce w dniach 23–25.4.2012 r. Wykłady odbywały się nie tylko na WPAiE UWr, lecz także na Wydziale Nauk

Społecznych, w Instytucie Pedagogiki. Obejmowały kwestie związane z ACTA, ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym, relacjami studentów z dziekanatami, uprawnieniami funkcjonariusza policji wobec obywatela czy zakresem uprawnień kontrolera biletów.

Street Law – licea ogólnokształcące

Realizacja tego projektu odbywa się poprzez cykl warsztatów dotyczących wybranych instytucji prawnych prowadzonych przez członków UPP w liceach ogólnokształcących. Projekt prowadzony był w V LO, XII LO i XIV LO we Wrocławiu. W semestrze letnim roku akademickiego 2011/2012 odbyły się już dwa warsztaty w Miliczu, a także po jednym w Jeleniej Górze i Oleśnicy. Planowane jest poszerzenie działalności w ramach tego projektu przez przeprowadzenie zajęć w szkołach w Świdnicy, Wałbrzychu, Bogatyni i Trzebnicy.

Projekt, generalnie rzecz ujmując, ma na celu podniesienie ogólnego poziomu świadomości prawnej, zwiększenie zainteresowania młodzieży problematyką prawną (w tym studiami prawniczymi), współkształtowanie społeczeństwa obywatelskiego, a także propagowanie działalności *pro publico bono*, wartości wiążących się z aktywnością w ramach wolontariatu, w tym w formie stowarzyszeń czy fundacji udzielających bezpłatnej pomocy osobom potrzebującym.

Największym zainteresowaniem cieszą się tematy dotyczące prawnych aspektów osiągnięcia pełnoletności („Osiemnastka a zakres praw i obowiązków”), uprawnień konsumenckich oraz podstaw odpowiedzialności karnej. Realizowane są także warsztaty mające za przedmiot takie zagadnienia, jak: prawa

⁶ W poradni działa obecnie 119 studentów (74 osoby na dyżurach, w tym 4 w Domu Edyty Stein, 9 w sekcji formularzowej, 20 w sekcji listowej, 6 osób w „Street Law – licea ogólnokształcące”, 10 osób w „Street Law – zakłady karne); ma ona dwóch opiekunów (prof. dr hab. Piotr Machnikowski, dr Joanna Kuźmicka-Sulikowska). Liczba studentów działających w ramach poradni podana została według stanu na moment wygłoszenia referatu podczas konferencji, ulega ona oczywiście zmianom na przestrzeni czasu.

⁷ Projekt realizowany przez Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Wrocławskiego i Koło Naukowe Uniwersytecka Poradnia Prawna. Cykl wykładów w semestrze letnim roku akademickiego 2010/2011 odbył się 23–26.5.2011 r. i był realizowany nie tylko na WPAiE UWr, ale także w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej.

⁸ Projekt realizowany przez Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu i Koło Naukowe Uniwersytecka Poradnia Prawna we Wrocławiu.

⁹ Praca zbiorowa po tytule „Twoje prawa w pracy”, red. M. Rostocki, Wrocław 2011, wydana w ramach serii: Prace Studentów (jest też dostępna na: www.bibliotekacyfrowa.pl).

człowieka i obywatela, organy i instytucje pomocy i ochrony prawnej, prawne aspekty małżeństwa czy źródła prawa.

Warsztaty przeprowadzane są z wykorzystaniem różnych metod, co często bywa determinowane okolicznościami towarzyszącymi, takimi jak dostępne sale szkolne, ich rozmiary i wyposażenie, możliwości techniczne, profil i liczebność klasy. Przybierają one na przykład formę pracy z tekstami źródłowymi (wyciągami z aktów normatywnych), połączonej z podjęciem prób samodzielnego zastosowania przez uczniów treści przepisów prawnych do przypadków (podanych stanów faktycznych) oraz sytuacji z życia codziennego. Inną możliwością jest poprowadzenie wykładu, a następnie na jego bazie dyskusji nad sensem przedstawionych obowiązujących unormowań prawnych, czemu towarzyszy próba wypracowania przez uczniów propozycji nowelizacji niektórych przepisów, które według nich wymagałyby zmiany (ze wskazaniem uzasadnienia).

Młodzież w sądzie

Jest to projekt obejmujący przygotowywanie i przeprowadzanie symulacji rozpraw sądowych przez studentów. Ostatnią inicjatywą w ramach realizacji tego projektu to symulacja rozprawy karnej, przygotowana we współpracy studentów ze Studenckiego Koła Naukowego Blok Prawa Komputerowego i studentów ze Studenckiego Koła Naukowego Uniwersytecka Poradnia Prawna, która odbyła się 23.4.2012 r. w jednej z sal Sądu Okręgowego we Wrocławiu z wykorzystaniem sprzętu do cyfrowej rejestracji posiedzeń sądowych. Odbycie symulacji w warunkach, w jakich odbywają się rozprawy sądowe, sprzyjało zwiększeniu rangi wydarzenia oraz stworzeniu warunków identycznych z tymi, z jakimi studenci spotkają się w swojej przyszłej pracy zawodowej. Jednocześnie pozwoliło to na zapoznanie się z wykorzystaniem nowych technologii w praktyce wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza że oprócz przeprowadzenia symulacji rozprawy przedstawione zostały także uwagi na temat praktycznych aspektów funkcjonowania e-protokołu, jak również założenia reformy zmierzającej do wykorzystywania nowych technologii w sądownictwie.

Inne inicjatywy

Prócz powyższego UPP we Wrocławiu organizuje lub bierze udział w organizacji licznych wydarzeń, w tym z życia uczelni. Ostatnią inicjatywą to czynny udział w Dniu Drzwi Otwartych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 1.4.2012 r.

Organizowane są także **liczne szkolenia podnoszące kompetencje samych studentów członków poradni**, w tym w szczególności: organizacyjne (dla nowo przyjmowanych członków), z pisania porad prawnych, z przygotowywania pozwów i innych pism procesowych, dotyczące kosztów sądowych w postępowaniu cywilnym, a także psychologiczne – składające się z części teoretycznej i praktycznej (w tym odgrywanie scenek, rozmów z potencjalnymi klientami). Odbywają się też spotkania z przedstawicielami poszczególnych zawodów prawniczych i praktyki prawniczej (np. w marcu 2012 r. dla studentów członków UPP zorganizowane były spotkania z komornikiem i z adwokatem, a w kwietniu szkolenie z prawnikiem oraz psychologiem działającymi w fundacji udzielającej pomocy kobietom ofiarom przemocy).

Street Law – zakłady karne

1. Kwestie formalne

Aktualnie program Street Law realizowany jest w Zakładzie Karnym nr 2 mieszczącym się przy ul. Fiołkowej we Wrocławiu. Zakład Karny nr 1 we Wrocławiu (znajdujący się przy ul. Kleczkowskiej) nie podjął współpracy w ramach tego programu

z uwagi na to, że osobom odbywającym w nim karę pozbawienia wolności udzielana jest już nieodpłatna pomoc prawna przez inny podmiot¹⁰. Wspomniany program w Zakładzie Karnym nr 2 we Wrocławiu realizowany jest od roku akademickiego 2008/2009. Obecnie formalną podstawę współpracy stanowi: „Porozumienie o współpracy w ramach programu »Doradztwo prawne Street Law«”, zawarte 22.3.2011 r. we Wrocławiu pomiędzy Dziekanem Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego a Dyrektorem Zakładu Karnego nr 2 we Wrocławiu. W ramach tego porozumienia ustalono między innymi, że program obejmować będzie cykl prelekcji z zakresu prawa oraz odbywanie dyżurów przez studentów na terenie zakładu karnego. Jako przeprowadzających prelekcje oraz dyżury wskazano oczywiście studentów studiów prawniczych posiadających odpowiednie kwalifikacje lub doświadczenie. Minimalny wiek studenta mogącego uczestniczyć w programie określono na ukończone 21 lat¹¹, preferowani są studenci ostatnich lat studiów¹². Uczestnictwo w programie jest nieodpłatne i dobrowolne. Zakład karny jako jednostka przyjmująca wyraził zgodę na przyjmowanie studentów Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach ich uczestnictwa w programie, zobowiązując się przy tym do podjęcia czynności niezbędnych do zorganizowania i przeprowadzenia programu. Terminy, miejsce, zakres działań w ramach programu i ilość uczestniczących w nich członków UPP uzgadniane są przez osoby upoważnione przez opiekuna i zarząd poradni (w praktyce najczęściej jest to koordynator sekcji Street Law – Zakłady Karne) oraz osobę kierującą zakładem karnym lub przez nią upoważnioną. Wspomniane porozumienie określa także dalsze szczegóły oraz, co istotne, zostało zawarte bezterminowo, co sprzyja ustabilizowaniu stałej współpracy w ramach tego programu.

2 Aspekty organizacyjne

W ramach realizacji projektu ma miejsce przeprowadzanie **przez członków UPP cyklu warsztatów dla osób skazanych**. Organizowane są one w trzech zasadniczych blokach tematycznych, obejmujących: pierwszy prawo karne (materialne, procesowe, wykonawcze), drugi szeroko rozumiane prawo cywilne, w tym rodzinne, a trzeci – prawo pracy. Dla przykładu można wskazać, że ostatnie dwa wykłady dotyczyły odpowiednio: wyroku łącznego i rozwodu. Należy przy tym podnieść, że osoby osadzone w zakładzie karnym mają możliwość zadawania na bieżąco pytań w nurtujących ich kwestiach dotyczących omawianej materii prawnej. Są one niejednokrotnie żywo zainteresowane odpowiedzią, ponieważ jest im ona potrzebna do rozwiązania konkretnego problemu życiowego (w praktyce pytania te są bardzo liczne, często skazani przy okazji dzielą się swoimi doświadczeniami życiowymi i problemami, aktywnie uczestnicząc w spotkaniu). Co więcej, skazani mają możliwość wpływania na zakres omawianej materii (np. kiedy zgłosili zapotrzebowanie odnośnie do zapoznania się z problematyką alimentacji, przeprowadzony został specjalny warsztat na ten temat).

¹⁰ Zatem gwoździem do ściany przy uwzględnieniu tych aspektów praktycznych jest to, że obecnie program „Street Law – zakład karny”, jednak w ramach artykułu postuluje się określeniem „Street Law – zakłady karne” w liczbie mnogiej, bowiem pod taką nazwą funkcjonuje cały projekt, a i studenci UPP we Wrocławiu udzielają porad prawnym także osobom odbywającym karę pozbawienia wolności w innych zakładach karnych, w tym spoza Wrocławia, które zwracają się po pomoc prawną listownie.

¹¹ W tym kontekście warto wspomnieć, że do Koła Naukowego Uniwersytecka Poradnia Prawna przyjmowani są studenci od trzeciego do piątego roku studiów prawniczych.

¹² Chodzi m.in. o to, aby studenci ci mieli już odbyty lub byli w trakcie kursu z przedmiotów materialnoprawnych, jak również dotyczących procedur, których znajomość potrzebna jest najczęściej w sprawach, z jakimi zgłaszają się osoby odbywające karę pozbawienia wolności.

Drugim aspektem realizacji omawianego programu jest **organizacja klasycznego poradnictwa prawnego na terenie zakładu karnego**. W zeszłym semestrze co tydzień, w obecnym co dwa, grupa studentów członków UPP zaangażowanych w program udaje się do zakładu karnego, przyjmuje sprawy od klientów będących skazanymi, a także wydaje przygotowane porady opracowane w odniesieniu do zapytań zebranych w ramach poprzedniej wizyty. W semestrze zimowym roku akademickiego 2011/2012 udzielono w ten sposób ponad 130 porad. Należy przy tym zauważyć, że nie jest to jedyny sposób przyjmowania spraw od osób odbywających karę pozbawienia wolności, ponieważ bardzo duża liczba spraw, zwłaszcza od osób z innych zakładów karnych, wpływa na drodze tradycyjnej korespondencji. Niemniej jednak niewątpliwie fakt, że studenci przychodzą do zakładu karnego, niepomniernie ułatwia osobom osadzonym dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej.

3. Adresaci programu

Program adresowany jest nie tylko do osób osadzonych w zakładzie karnym, ale także do samych studentów. W odniesieniu do każdej z tych dwóch grup ma on jednak służyć osiągnięciu odmiennych celów.

Program „Street Law – zakłady karne” obejmuje osadzonych w Zakładzie Karnym nr 2 we Wrocławiu. Jest to zakład typu półotwartego, w którym przebywają tylko mężczyźni. Uczestnictwo osób osadzonych w programie ma charakter dobrowolny. Udział w warsztatach prowadzonych przez studentów z UPP jest dostępny przede wszystkim dla skazanych, którzy nabyli możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie bądź kończy się ich okres odbywania kary. Wpływ na to, którzy skazani uczestniczyć będą w warsztatach, ma w znaczącej mierze administracja zakładu karnego, która kieruje się m.in. dążeniem do zminimalizowania niebezpieczeństwa wystąpienia zachowań agresywnych, osobistymi uwarunkowaniami skazanych, ich dotychczasowym zaangażowaniem w inne projekty realizowane na terenie zakładu karnego i zachowaniem skazanego podczas nich. Niekiedy też dopuszczenie skazanego do brania udziału w warsztatach jest traktowane jako wyróżnienie zarówno przez administrację zakładu karnego (w tym odnotowywane jako pozytywna aktywność skazanego w jego aktach osobowych w dokumentacji prowadzonej przez zakład karny), jak i przez samego skazanego. Natomiast możliwość przyjścia na dyżur prowadzony przez członków UPP na terenie zakładu karnego ma każdy skazany – tu nie ma żadnych ograniczeń. Niemniej jednak osadzeni nie są jedynymi adresatami omawianego programu, bowiem jest on także kierowany do samych realizujących go studentów UPP. Jak już wspomniano, są to studenci studiów prawniczych od III do V roku studiów, którzy dobrowolnie zgłosili się do uczestnictwa w tym programie. Często są to osoby potencjalnie zainteresowane pracą w Służbie Więziennej, policji, prokuraturze czy w charakterze adwokatów, chcące zweryfikować swoje plany na przyszłość.

4. Cele realizowane w ramach programu

Jak już wspomniano, przeprowadzanie programu „Street Law – zakłady karne” służyć ma osiągnięciu odmiennych rezultatów w odniesieniu do obydwu grup jego adresatów.

4.1. Znaczenie programu dla osób odbywających karę pozbawienia wolności

Z uwagi na to, że realizacja programu odbywa się na dwóch płaszczyznach, to znaczy zarówno w formie poradnictwa prawnego, jak i warsztatów obejmujących zagadnienia prawne, pro-

gram służy nie tylko umożliwieniu i ułatwieniu dostępu osób pozbawionych wolności do nieodpłatnej pomocy prawnej, ale ma za zadanie także wieloaspektowe oddziaływanie na te osoby, w tym poprzez zwiększenie ich świadomości prawnej i społecznej, wyposażenie w niezbędną w ich sytuacji wiedzę o prawie czy dostarczenie informacji potrzebnych do załatwienia określonych spraw przed sądami oraz organami administracji publicznej. Nie bez znaczenia jest tu również przygotowanie tych osób do efektywnego funkcjonowania w społeczeństwie po zakończeniu odbywania kary, wykształcenie u nich postaw prospołecznych, budowanie poczucia odpowiedzialności za własne działania oraz za los osób im bliskich. Dąży się tu też do zapobieżenia powrotowi na drogę przestępstwa, pobudzenia samodzielnej aktywności skazanych, w tym w zakresie kształtowania przez nich własnej sytuacji życiowej, zwiększenia u nich poczucia własnej wartości, dostarczenia bodźców zachęcających do dalszego rozwoju osobistego. Niezwykle ważne jest przy tym przeciwdziałanie alienacji społecznej skazanych, poczuciu wykluczenia, bezradności, ulegania marginalizacji społecznej, co jest osiągnięte między innymi przez pokazanie, że „nie są sami”, lecz jest cały szereg instytucji i ludzi, u których mogą szukać pomocy w istotnych dla nich sprawach, w tym pomocy prawnej¹³.

4.2. Znaczenie programu dla uczestniczących w nim studentów

Studenci dzięki uczestnictwu w programie „Street Law – zakłady karne” mają możliwość uzyskania i udoskonalania umiejętności praktycznych, zdobycia kompetencji w zakresie wykorzystywania wiedzy teoretycznej w ramach jej praktycznych zastosowań, w tym nastawienia się na rozwiązywanie konkretnych problemów prawnych, z jakimi zwracają się klienci, a także utrwalenia posiadanych informacji z zakresu wybranych instytucji prawnych, wdrożenia się do dzielenia się swoją wiedzą z innymi, nabycia umiejętności dydaktycznych i doświadczenia w pracy w ludzi¹⁴, w tym oswojenia się z wystąpieniami publicznymi¹⁵. Istotnym aspektem długofalowym jest też wyczulenie studentów na sytuację życiową drugiego człowieka.

5. Sprawy powierzane UPP przez skazanych¹⁶

5.1. Typowe sprawy dotyczące materii karnoprawnych

W tej materii osoby przebywające w zakładzie karnym najczęściej zgłaszają się **z prośbą o pomoc prawną w takich kwestiach,**

¹³ Szczegółowo w odniesieniu do tej problematyki: A. Rogowska, Rola UPP w resocjalizacji skazanych – uwagi na marginesie programu Street Law, *Klinika* 2010, Nr 9, s. 16–18.

¹⁴ W tym wykształcenia umiejętności pracy z różnymi typami klientów, także z tzw. klientami trudnymi. Zob. A. Citzko, R. Zachwieja, *Problematyka spraw trudnych i właściwego podejścia do klienta*, *Klinika* 2009, Nr 7, s. 3–7.

¹⁵ Warto przy tym zauważyć, że zarówno udział w realizacji tego programu, jak i w innych wskazanych powyżej projektach realizowanych w ramach UPP, a także samo klasyczne poradnictwo prawne pozwalają studentom na zdobycie różnorodnych umiejętności praktycznych wpisujących się w określenie kompetencji oznaczonych w ramach opisu efektów kształcenia w obszarze kształcenia w zakresie nauk społecznych w profilu praktycznym w ramach rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2.11.2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (Dz.U. Nr 253, poz. 1520) symbolami: w zakresie wiedzy: S2P_W02, S2P_W03, S2P_W04, S2P_W06, S2P_W07, S2P_W08, S2P_W09, S2P_W10, S2P_W11, w zakresie umiejętności: S2P_U02, S2P_U05, S2P_U06, S2P_U07, S2P_U09, S2P_U10, a w zakresie kompetencji społecznych: S2P_K01, S2P_K02, S2P_K03, S2P_K04, S2P_K05, S2P_K06, S2P_K07.

¹⁶ Spostreżenia poczynione na podstawie dokonanego przez autorkę przeglądu akt spraw powierzonych UPP we Wrocławiu przez osoby skazane z ostatnich dwóch lat.

jak: warunkowe przedterminowe zwolnienie (czy w danej sytuacji można się o nie ubiegać, czemu je odwołano, co w przypadku, gdy podczas okresu próby nie wypełniało się nałożonych obowiązków lub popełniło się przestępstwo itp.), kwestie związane z odbywaniem kary pozbawienia wolności (w tym: przerwa w odbywaniu kary, przepustki, miejsce odbywania kary, zasady przydziału poszczególnych osób do konkretnych cel i współwięźniów), stan zdrowia osoby pozbawionej wolności (leczenie, dobrowolna terapia antyalkoholowa w trakcie odbywania kary, przymusowe leczenie odwykowe), praca skazanych (w tym: wysokość wynagrodzenia), problem dopuszczenia się więcej niż jednego przestępstwa i kwestia wyroków związanych z tymi przestępstwami (np. kara łączna, wyrok łączny, recydywa), wymiar kary, środki karne, europejski nakaz aresztowania, ułaskawienie oraz kwestie postpenitencjarne.

5.2. Typowe sprawy dotyczące innych gałęzi prawa

Poza problemami karnoprawnymi osoby osadzone w zakładzie karnym często zgłaszają się ze sprawami dotyczącymi: alimentów (w tym ich płatności w czasie odbywania kary czy też możliwości rozłożenia na raty lub umorzenia długu skazanego wobec Funduszu Alimentacyjnego), władzy rodzicielskiej i opieki nad dzieckiem, rozwodu i kwestii majątkowych z nim związanych, spraw mieszkaniowych (np. powstania zaległości w opłatach za mieszkanie w czasie pobytu skazanego w zakładzie karnym, możliwości ubiegania się o przyznanie lokalu socjalnego po opuszczeniu zakładu, wymeldowania skazanego), prawa spadkowego (w tym spisania testamentu), problemów wiążących się z postępowaniem egzekucyjnym przeciwko skazanemu (możliwość jego umorzenia, wniesienia powództwa przeciwegzekucyjnego itp.), a także kształcenia się w czasie odbywania kary.

Podsumowanie

O istotnej wartości funkcjonowania poradni prawnych nie trzeba nikogo przekonywać. Umożliwienie skorzystania z nieodpłatnej pomocy prawnej przez szeroki krąg osób, których nie stać na opłaceniu profesjonalnej obsługi prawnej, przemawia samo za siebie. Należy jednak niewątpliwie docenić fakt, że studenci UPP, oprócz działań z zakresu pomocy prawnej, dobrowolnie i nieodpłatnie angażują się we wskazane powyżej projekty społeczne i edukacyjne, realizując omówione powyżej cele, zamierzone w ramach poszczególnych programów. Należy to szczególnie podkreślić w kontekście udziału w projekcie „Street Law – zakłady karne”, który wymaga dojeżdżania do zakładu karnego (podobnie zresztą mobilności wymaga projekt „Street Law – licea ogólnokształcące” oraz poradnictwo prawne poza siedzibą poradni) oraz umiejętności pracy i funkcjonowania w specyficznych warunkach zakładu karnego, w tym podporządkowania się panującym tam regułom (tu można wskazać choćby to, że przy każdym wejściu do zakładu karnego sprawdzane są dowody osobiste studentów, wypisywane im przepustki itd.). Sama działalność studentów (warsztaty, pomoc prawna) jest odbierana przez osadzonych bardzo pozytywnie, wykazują oni duże zainteresowanie projektem i traktują studentów jako osoby bezinteresownie udzielające im pomocy. Biorący udział w projekcie ani razu nie spotkali się z jakimkolwiek nieprzyjemnym zachowaniem ze strony osób osadzonych w zakładzie karnym. Studenci podchodzą do uczestnictwa w projekcie jako do nowego, ciekawego doświadczenia. Angażują się w niego przede wszystkim osoby wiążące swe zainteresowania, w tym przyszłe plany zawodowe, z prawem karnym. Sprawna realizacja projektu jest w znaczącej mierze możliwa dzięki bardzo dobrej współpracy ze strony funkcjonariuszy Służby Więziennej i innych pracowników Zakładu Karnego nr 2 we Wrocławiu oraz ich przychylnego nastawienia do projektu.

Street Law po rzeszowsku

Klaudia Gąsior*, Joanna Rycerz, Katarzyna Wielgos*****

Streszczenie:

Uniwersytecka Poradnia Prawna działająca przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego od dwóch lat prowadzi zajęcia w ramach projektu „Street Law – być bliżej prawa” w rzeszowskich liceach i gimnazjach. Zajęcia *Street Law* cieszą się wśród studentów dużą popularnością, co pokazują dodatkowe projekty realizowane przez poradnię z wykorzystaniem metodyki zajęć *Street Law*. W roku akademickim 2011/2012 był to projekt „Symulacja rozprawy sądowej – świadomy swoich praw”, którego celem było poszerzenie wiedzy uczniów szkół średnich z zakresu procedury karnej. Artykuł pokazuje, w jaki sposób studenci członkowie Uniwersyteckiej Poradni Prawnej wprowadzili w życie pomysł prowadzenia zajęć *Street Law*, oraz podsumowuje ich osiągnięcia w tej dziedzinie, które zostały przedstawione podczas XVII Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych 13–15.4.2012 r. w Rzeszowie. Artykuł ten może stanowić wskazówkę dla tych poradni prawnych, które chcą dopiero rozpocząć realizację zajęć.

Summary:

The Legal Clinic at the University of Rzeszow since two years is teaching law under the program “Street Law – be closer to the law” in high schools and the middle schools in Rzeszow. The Street Law lessons are very popular among the students, who beyond the “traditional” lessons in the classrooms, are also carrying out some additional projects. In the academic year 2011/2012 it was the project “Moot Court – know your rights”, which main goal was to educate the high school students about the criminal procedure. The article shows how the students – members of the Legal Clinic at the University of Rzeszow implemented the idea of teaching Street Law and summarizes their achievements in this area, which were presented during the XVII Polish Legal Clinics Conference on 13th–15th of April 2012 in Rzeszow. This article may also be an indication for those Clinics, who just want to the Street Law lessons in their cities.

** Studentka IV r. prawa na WPIA Uniwersytetu Rzeszowskiego, prezes UPP w Rzeszowie.

*** Absolwentka WPIA Uniwersytetu Rzeszowskiego, były prezes UPP w Rzeszowie oraz inicjatorka zajęć Street Law prowadzonych przez UPP w Rzeszowie

* Studentka IV r. prawa na WPIA Uniwersytetu Rzeszowskiego, koordynator ds. Street Law w UPP w Rzeszowie.

W stolicy Podkarpacia, Rzeszowie, program *Street Law*, realizowany przez studentów działających w ramach Uniwersyteckiej Poradni Prawnej przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, cieszy się ogromną popularnością. W chwili obecnej poradnia podjęła współpracę z czterema szkołami w Rzeszowie oraz pojedynczymi placówkami w okolicznych miastach, jak Łańcut¹, Błażowa², Czudec³. Pomimo że program ten realizowany jest dopiero od dwóch lat, studenci działający w poradni prawnej starają się go co roku poszerzać o nowe formy działalności – w roku akademickim 2011/2012 był to projekt „Symulacja rozprawy sądowej – świadomy swoich praw”. Również w odpowiedzi na duże zainteresowanie tematyką *Street Law* ze strony studentów postanowiliśmy zorganizować tematyczną XVII Ogólnopolską Konferencję Uniwersyteckich Poradni Prawnych, poświęconą w całości realizacji programu *Street Law*. Wśród uczestników konferencji pojawiły się głosy, w szczególności ze strony studentów przedstawicieli zarządów uniwersyteckich poradni prawnych, zainteresowania wprowadzeniem w swoich poradniach zajęć *Street Law* i prośby o wskazówki, które ułatwiłyby im realizację programu. Celem niniejszej publikacji jest ukazanie, jak w prosty sposób i bez dużych nakładów finansowych można realizować zajęcia w ramach programu „*Street Law* – prawo na co dzień”.

Pomysł na *Street Law*

Pomysł na to, aby poszerzyć działalność UPP o zajęcia *Street Law*, narodził się w październiku 2010 r., kiedy to Europejskie Stowarzyszenie Sudetów Prawa ELSA Rzeszów wysunęło propozycję współpracy w zakresie programu. Dwóch członków zarządu UPP (*Katarzyna Wielgos* oraz *Kamil Szpyt*) wzięło udział w szkoleniu na Uniwersytecie Warszawskim, które odbyło się 26–27.11.2010 r. Spotkanie to było organizowane przez dr *Małgorzatę Dziewanowską*. Część teoretyczną poprowadziła prof. *Monika Płatek*, następnie praktyczne zajęcia poprowadzili *Agnieszka Kloc* i *Grzegorz Borek*. Dzięki temu członkowie zarządu poradni prawnej nauczyli się, jak powinna wyglądać organizacja całego projektu oraz samo prowadzenie zajęć w szkole. Po powrocie przedstawili na forum UPP ideę *Street Law*, która została bardzo entuzjastycznie przyjęta. Następnym krokiem było zebranie grupy osób chętnych do wzięcia udziału w projekcie, które po przeszkoleniu samodzielnie przygotowały scenariusze zajęć. W dniach 25–26.2.2011 r. przygotowane przez studentów scenariusze zostały ocenione na spotkaniu w Warszawie przez *Małgorzatę Dziewanowską*, *Grzegorza Borka* oraz *Agnieszkę Kloc*, którzy opatrzyli je swoimi komentarzami i poprawkami. Dzięki temu studenci zostali wyposażeni w wiedzę i umiejętności niezbędne do prowadzenia zajęć z młodzieżą.

Pierwsza grupa, która zdecydowała się prowadzić zajęcia *Street Law* w szkołach, liczyła 20 osób. Początkowo zajęcia *Street Law* były realizowane przez dwie organizacje studenckie działające przy WPiA Uniwersytetu Rzeszowskiego – Uniwersytecką Poradnię Prawną oraz Europejskie Stowarzyszenie Sudetów Prawa ELSA Rzeszów. Należy zaznaczyć, że zajęcia *Street Law* były wówczas w Rzeszowie nowością, żadna ze szkół, z którymi współpracowaliśmy do tej pory, nie realizowała (oprócz treści zawartych w powszechnie obowiązującym programie nauczania) dodatkowych lekcji z zakresu podstaw prawa. Zatem *Street Law* było w Rzeszowie zupełnym *novum*, dlatego pierwszym krokiem było przekonanie dyrekcji szkoły, że tego typu zajęcia będą dla uczniów przydatne i interesujące. Niewątpliwie w tych pierwszych krokach dużym ułatwieniem było znalezienie lokalnego partnera, jakim dla poradni prawnej było Stowarzyszenie ELSA, ponieważ od dawna współpracuje ono z VI LO w Rzeszowie, wobec czego pierwsze zajęcia odbyły się właśnie w tej szkole. Następne placówki, dowiedziawszy się o możliwości wzięcia udziału w programie, już same zgłaszały się do organizatorów. W chwili obecnej program *Street Law*

jest lub był realizowany w następujących placówkach: IV Liceum Ogólnokształcącym im. A. Towarnickiego w Rzeszowie, I Liceum Ogólnokształcącym im. ks. S. Konarskiego w Rzeszowie, Publicznym Gimnazjum nr VIII w Rzeszowie, Gimnazjum w Czudcu, Publicznym Gimnazjum nr II w Łańcucie, Publicznym Gimnazjum w Gniewczynie Łańcuckiej.

Dobór tematów zajęć

Zajęcia w szkołach odbywają się w cyklach po kilka lekcji w danej klasie. Osoby prowadzące zajęcia w ramach projektu to przeważnie studenci III, IV i V roku prawa. Pomimo braku wykształcenia pedagogicznego nie mają oni większych problemów z prawidłowym prowadzeniem zajęć nawet w licznych klasach. Pracę z pewnością ułatwia im fakt, że zajęcia są prowadzone najczęściej w dwuosobowych zespołach, co pozytywnie wpływa na możliwość zapanowania nad klasą. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że tematy zajęć są dobierane tak, aby zainteresować uczniów, dzięki czemu biorą oni aktywny udział w lekcjach.

Tematy zajęć są zwykle ustalane wspólnie w grupie osób prowadzących zajęcia. W ten sposób chcemy uniknąć powtarzania się scenariuszy opracowywanych przez poszczególne osoby. Należy zwrócić uwagę na fakt, że dobór odpowiedniego tematu w wielu przypadkach może przesądzać o sukcesie danego scenariusza, wobec czego decyzja odnośnie do jego wyboru powinna być przemyślana⁴. Dobierając temat, studenci kierują się tym, czy dane zagadnienie ma charakter praktyczny i będzie przydatne dla uczniów, czy jest ono na tyle ciekawe, że możliwe będzie przedstawienie go w sposób atrakcyjny. Nie bez znaczenia pozostaje też dostosowanie tematyki do wieku uczniów bądź też profilu klasy, do której uczęszczają. Pomimo że każda para przygotowuje jeden scenariusz, bardzo często zdarza się, że przeprowadzają oni zajęcia także według sprawdzonych i wypróbowanych scenariuszy kolegów i koleżanek. Można bowiem zaryzykować twierdzenie, że dopiero podczas prowadzenia zajęć w klasie można ostatecznie zweryfikować dany scenariusz.

Organizatorzy programu *Street Law* starają się zachęcać studentów do tego, żeby układając scenariusze, sięgali do tematów, które im samym wydają się ciekawe i warte zbadania.

¹ Publiczne Gimnazjum nr II w Zespole Szkół nr 1 w Łańcucie.

² Liceum Ogólnokształcące im. św. Jadwigi Królowej w Błażowej.

³ Publiczne Gimnazjum im. Świętej Kingi w Czudcu.

⁴ Wiedza własna autorki.

Dlatego też w puli scenariuszy programu znajdują się tematy bardzo ogólne, takie jak: „Będę świadkiem w sądzie”, „Co to jest prawo?”, „Kiedy będę pracownikiem”, oraz o wiele bardziej szczegółowe, np. „Arbitraż i mediacja jako pozasądowe sposoby rozwiązywania sporów”. Po przeanalizowaniu występujących w programie tematów stwierdzić można, że dla studentów nie istnieją chyba zagadnienia, których nie dałoby się przedstawić młodzieży w sposób barwny i frapujący.

W trakcie zajęć studenci wykorzystują wiele metod interaktywnych. Część z nich została im zaprezentowana przez Agnieszkę Kłoc i Grzegorza Borka⁵, część pochodzi z książki prof. Moniki Płatek „Fajna sprawa, uczyć prawa”⁶, część studenci wymyślili sami lub zaczerpnęli z innych źródeł. Zajęcia przeważnie odbywają się w ramach godzin wychowawczych lub lekcjach wiedzy o społeczeństwie, zdarza się więc, że studenci nawiązują do tematyki podstawy programowej lub też wydarzeń z życia szkoły. Wszystko to ma na celu dostosowanie często dość abstrakcyjnych zagadnień z dziedziny prawa do warunków, jakie otaczają młodzież.

W kwietniu 2011 r. UPP podjęła współpracę w zakresie projektu *Street Law* z Fundacją Rozwoju Wolontariatu, realizującą program „Projektor – wolontariat studencki”. Celem programu jest wspieranie szkół z małych miejscowości poprzez organizowanie w nich zajęć przez studentów wolontariuszy⁷. W ramach tej współpracy studenci z Uniwersyteckiej Poradni Prawnej mogli realizować zajęcia *Street Law* w szkołach położonych poza Rzeszowem, ponieważ program „Projektor – wolontariat studencki” przewiduje zwrot kosztów dojazdu dla wolontariuszy do szkół położonych poza Rzeszowem⁸ oraz pozyskanie nowych uczestników projektu *Street Law*.

Street Law to nie tylko zajęcia w szkole

Mając na uwadze dobrą współpracę z Fundacją Rozwoju Wolontariatu, Uniwersytecka Poradnia Prawna postanowiła zrealizować nowy projekt – „Symulacja rozprawy sądowej – świadomy swoich praw”. Celem akcji było zwiększenie świadomości prawnej młodzieży z małych miejscowości. Istotę stanowił tu konkurs polegający na przygotowaniu symulacji rozpraw sądowych w sprawach karnych przez uczniów liceów ogólnokształcących przy wsparciu ze strony studentów wolontariuszy. W pierwszym etapie studenci przeprowadzali zajęcia w siedmiu szkołach w miejscowościach położonych na terenie województwa podkarpackiego. Spotkania te miały na celu przekazanie uczniom wiedzy z zakresu postępowania karnego oraz wspólne opracowanie symulacji rozprawy sądowej na podstawie otrzymanego scenariusza, który opracowywali organizatorzy programu *Street Law*. Tematyka przedstawianych rozpraw oscylowała wokół problematyki związanej z przestępstwami, z którymi może się zetknąć każdy młody człowiek. Scenariusze dotyczyły m.in.: prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu, posiadania narkotyków, kradzieży roweru, rozpijania małoletniego, bójki w szkole. Przygotowane symulacje były nagrywane. Bezstronne jury wybrało pięć najlepszych filmów zakwalifikowanych do finału⁹, podczas którego po raz kolejny prezentowały swoją symulację, tym razem już na żywo, w prawdziwej sali sądowej. Ich zmagania pilnie śledziło jury, któremu przewodniczył sędzia Sądu Okręgowego w Krośnie Artur Lipiński, znany także z popularnego programu telewizji TVN „Sąd rodzinny”. Organizatorzy żywią nadzieję, że projekt ten jest dopiero początkiem działań mających na celu zwiększenie świadomości prawnej młodzieży. Z uwagi na ogromne zainteresowanie w przyszłym roku planowana jest jego kolejna edycja.

XVII OKUPP pt. „Realizacja programu Street Law – prawo na co dzień”

Z uwagi na fakt, że zajęcia *Street Law* w Rzeszowie cieszą się dużą popularnością, zarząd Uniwersyteckiej Poradni Prawnej wyszedł z inicjatywą zorganizowania XVII Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych, poświęconej realizacji programu „Street Law – prawo na co dzień”. Pomysł ten został zrealizowany dzięki pomocy Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych. Konferencja miała miejsce w dniach 13–15.4.2012 r. w Rzeszowie i cieszyła się dużym zainteresowaniem zarówno polskich, jak i zagranicznych uniwersyteckich poradni prawnych. Wśród uczestników byli przedstawiciele Kliniki Prawa przy Uniwersytecie w Ołomuńcu (Republika Czeska), Kliniki Prawa przy Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym w Mińsku (Białoruś) oraz Fundacji Klinik Prawa Ukrainy. Uczestnicy mogli się zapoznać z ideą programu „Prawo na co dzień”, możliwościami, jakie stwarza udział w programie dla poradni prawnych, oraz poznać praktyczne formy prowadzenia zajęć i wykorzystania interaktywnych metod nauczania.

Uczestnicy podczas wykładów mieli możliwość podzielenia się swoimi doświadczeniami zwanymi z realizacją tego typu zajęć na przykładzie funkcjonowania programu *Street Law* w wybranych klinikach (m.in. wykład dr Joanny Kuźmickiej-Sulikowskiej – Uniwersytecka Poradnia Prawna we Wrocławiu – pt. „Działalność programu *Street Law* w zakładach karnych”). W trakcie części warsztatowej zaprezentowany został przegląd metod interaktywnych nauczania (JUDr. Lucia Madlenakova, Klinika Prawa, Uniwersytet w Ołomuńcu, „Presentation skills in teaching *Street Law*”) oraz technik prowadzenia zajęć (mgr Grzegorz Borek, PSEP, „Dobór tematów zajęć i metod nauczania oraz sposób organizacji pracy podczas organizowania zajęć *Street Law* – doświadczenia PSEP”). Warsztaty cieszyły się dużym zainteresowaniem, uczestnicy pozytywnie ocenili formę ich prowadzenia oraz doświadczenie dotyczące umiejętności interpersonalnych, jakie mogli podczas nich zdobyć.

Plany na przyszłość

Wziąwszy pod uwagę duże zainteresowanie szkół programem oraz pozytywne nastawienie mediów i władz UR, można mieć nadzieję, że ruch *Street Law* w województwie podkarpackim będzie zwiększał swój zakres, angażując przy tym coraz większą liczbę osób i instytucji oraz włączając się w inne akcje o charakterze edukacyjnym. W szczególności planowana jest druga edycja projektu „Symulacja rozprawy sądowej – świadomy swoich praw”.

Wyrażamy nadzieję, że poprzez tę publikację udało nam się pokazać Państwu, że wprowadzenie zajęć *Street Law* nie wymaga zaangażowania dużych środków organizacyjnych czy finansowych. W istocie jedyną rzeczą, która gwarantuje powodzenie zajęć, jest zebranie grupy pomysłowych osób, które posiadają chęć i odwagę podzielenia się swoją wiedzą z innymi. ■

⁵ Metody interaktywne zostały zaprezentowane podczas szkolenia, jakie członkowie UPP odbyli w Warszawie 25–26.2.2011 r.

⁶ M. Płatek (red.), Fajna sprawa, uczyć prawa: „Prawo na co dzień” – zajęcia kliniczne typu *Street Law*: nowe tendencje w metodologii nauczania prawa – idea, organizacja, doświadczenia, Warszawa 2008.

⁷ Regulamin programu Polsko – Amerykańskiej Fundacji Wolności „PROJEKTOR – wolontariat studencki”, realizowanego przez Fundację Rozwoju Wolontariatu w Lublinie, s. 1, http://www.projektor.org.pl/uploads/375_1.pdf, dostęp: 22.6.2012 r.

⁸ *Ibidem*, s. 2

⁹ Finał projektu „Symulacja rozprawy sądowej – świadomy swoich praw” miał miejsce 20.4.2012 r. w Sądzie Rejonowym w Rzeszowie.

Ograniczenia pomocy świadczonej przez uniwersyteckie poradnie prawne

Katarzyna Furman-Łajszczak*

Streszczenie:

Od powstania pierwszych poradni uniwersyteckich w Polsce minęło 15 lat.

Intencją autorki artykułu jest ponowne podjęcie wątków debaty, która toczyła się na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika”. Artykuł przedstawia charakter pracy studentów oraz jej ograniczenia. Autorka szeroko opisuje istotę pomocy świadczonej przez studentów uczestniczących w zajęciach poradni uniwersyteckiej, prezentuje również argumenty na poparcie tezy mówiącej o konieczności stworzenia prawnych ram wsparcia bezpłatnego poradnictwa w Polsce.

Summary:

15 years has passed since the first university legal clinic in Poland has been founded.

Author of the following paper intends to retake the topics of the debate presented on the pages of the first issue of the “Klinika” journal (published that time by the Jagiellonian University). Article shows the characteristics and limitations of students work. Author broadly describes the nature of assistance provided by students participating in the activities of university legal clinics and presents the arguments for creation a legal framework to support free legal advice in Poland.

Od powstania pierwszych uniwersyteckich poradni prawnych w Polsce (ang. *legal clinics*) mija właśnie 15 lat. Niniejszy artykuł ma w swym zamierzeniu wytworzyć pole do podjęcia wątków debaty toczącej się na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika”. Przedstawia również argumentację na poparcie tezy o konieczności stworzenia prawnych ram wspierających nieodpłatne poradnictwo prawne. Autorka próbuje ukazać pracę studentów z punktu widzenia potrzeb klientów uniwersyteckich poradni prawnych.

Standardy działalności poradni uniwersyteckich w Polsce

W Polsce działa obecnie 25 poradni prawnych¹, które opieką i wsparciem otacza, obchodząca w tym roku 10-lecie działalności, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych (dalej: FUPP). Przynależność poradni do sieci stworzonej przez FUPP² pozwala na przyjęcie założenia, że świadczone przez studentów porady prawne spełniają najwyższe standardy poradnictwa, które wypracowane zostały przez ekspertów ruchu klinicznego na przestrzeni lat. **Do najbardziej podstawowych standardów działalności uniwersyteckich poradni prawnych, dla których spełnienia zaistnieć musi szereg czynników, zalicza się:**

- ▶ obowiązek zapewnienia przez poradnię rzetelności świadczonych usług,
- ▶ prowadzenie nadzoru merytorycznego kadry dydaktycznej nad pracami studentów,
- ▶ obowiązek zachowania przez pracowników poradni oraz studentów poufności udzielania porad, a także zapewnienia odpowiedniego zabezpieczenia powierzonych dokumentów,
- ▶ obowiązek zapoznania każdego klienta poradni z regulaminem udzielania porad prawnych, informacjom tym (obok pisemnej formy) towarzyszyć powinny ustne wyjaśnienia treści mogących sprawić klientowi trudności,
- ▶ obowiązek posiadania ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzonej działalności.

Dochowanie standardów możliwe jest dzięki wdrożeniu działań związanych z organizacją pracy zarówno studentów, jak

i całej poradni. Do działań tych zaliczyć należy organizowanie cyklicznych zajęć merytorycznych dla studentów wyłonionych w drodze procesu rekrutacyjnego do poradni (seminaria w poszczególnych sekcjach, a także seminaria ogólnokliniczne, szkolenia). Opiekunowie oraz pracownicy administracyjni powinni czuwać nad niedopuszczeniem do nierównomiernego przydzielania studentom nowych spraw. Zarówno dla klientów, jak i dla studentów poradni do dyspozycji pozostawać winien sekretariat poradni wraz z odpowiednim zapleczem technicznym, zapewniającym warunki pracy pozwalające na prawidłowe wywiązywanie się z obowiązków. Sekretariat powinien być również miejscem, w którym klienci mogą uzyskiwać informacje zarówno o możliwości uzyskania porady prawnej, jak i o stanie ich sprawy przyjętej do poradni. Klientami poradni mogą być jedynie osoby, które ze względów finansowych nie mogą ubiegać się o skorzystanie z odpłatnej pomocy prawnika. Jeżeli w trakcie udzielania pomocy powstaną zasadne wątpliwości co do stanu majątkowego klienta (który wcześniej winien zaświadczyć o spełnieniu podstawowego warunku korzystania z pomocy poradni uniwersyteckiej), studenci po nieuzyskaniu satysfakcjonujących wyjaśnień winni odmówić dalszego prowadzenia sprawy. Poradnie objęte są również obowiązkiem

* Klinika Prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ Szerzej na temat definicji poradni uniwersyteckich zob. M. Król (red.) M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczyńska, P. Łabieniec, Etyka zawodów prawniczych. Metoda case study, Warszawa 2011, s. 115.

² Zob. szerzej: <http://www.fupp.org.pl>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

sprawozdawczym wobec władz FUPP. Na podstawie informacji przekazywanych przez poszczególne poradnie opracowywany jest roczny raport z prac studentów, dzięki któremu możliwy jest okresowy monitoring wszelkich aspektów poradnictwa uniwersyteckiego³.

Podkreślane wielokrotnie, równoważne **cele istnienia poradni** (zapewnienie nieodpłatnej pomocy prawnej osobom niezamożnym oraz cel edukacyjny) przyświecają nowo powoływanym poradniom i powinny stanowić podwaliny funkcjonowania wszystkich analogicznych im podmiotów. Wskazuje się, że wymienione wyżej cele wspólnie się uzupełniają. *M. Skrodzka* stwierdza, że „chęć niesienia pomocy prawnej osobom ubogim przez członków UPP jest elementem, bez którego realizacja celu edukacyjnego – podnoszenia kwalifikacji przeszłych profesjonalistów – oraz rozbudzenia w nich świadomości i wrażliwości na otaczające ich problemy społeczne i bardzo częsty brak pomocy w rozwiązywaniu tych problemów ze strony państwa nie byłyby możliwe⁴”. Zajęcia w poradniach prawnych nie tylko tworzą warsztat dla przyszłej pracy absolwentów prawa, ale również uwarstwiają ich na problemy osób ubogich, pozwalają dostrzec problemy polskiego społeczeństwa. Powyższe znajduje potwierdzenie w słowach *A. Rosner*. Opisując pozytywne rezultaty wprowadzenia do programów studiów prawniczych przedmiotów takich jak kliniki prawa czy „Prawo na co dzień”⁵, *A. Rosner* zwróciła uwagę na wielowymiarowość tych zajęć, które w ocenie autorki przygotowują studentów do dalszej pracy zawodowej „według zasad triady: wiedza – umiejętności – postawy⁶”.

Charakter pomocy udzielanej przez studentów

Zaangażowanie chęci i czasu studentów w połączeniu z wypełnianiem zalecanych standardów gwarantuje klientom poradni uniwersyteckich pomoc na najwyższym poziomie. Jest to jednak pomoc podlegająca ograniczeniom związanym z obowiązującymi w Polsce rozwiązaniami prawnymi. Zagadnienie to sygnalizowane było już w 1999 r. Na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika” *M. Szewczyk* wskazywała, że „obowiązujące w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości regulacje prawne limitują (...) możliwości studenckiej działalności »profesjonalnej« i zmuszają do działań jedynie przez prawo dopuszczonych⁷”. Autorka wskazała możliwy zakres działań studentów, którzy mogli wówczas m.in. reprezentować klientów przed kolegiami ds. wykroczeń czy też uzyskać status kuratora w konkretnej sprawie, wyraziła również nadzieję, iż „być może po ostatecznej reformie sądownictwa uda się w przyszłym ustawodawstwie zachować te uprawnienia przed sądami grodzkimi⁸”. Tak się jednak nie stało, dlatego też za aktualne nadal uznać trzeba słowa *M. Szewczyk* charakteryzujące pomoc studentów: „studenci opracowują dla klientów projekty pism procesowych, informują ich o przysługujących im prawach, wskazują sposoby rozwiązywania istniejących konfliktów, ostrzegają przed pułapkami i wytaczają kierunki postępowania. Niejednokrotnie, nie mogąc reprezentować klienta przed sądem, studenci jednak towarzyszą mu na rozprawie, siedząc w ławach dla publiczności, a po zakończonej rozprawie omawiają z nim dalsze stadia postępowania. To bardzo odpowiedzialne zajęcie, dające studentowi olbrzymią satysfakcję i zobowiązujące go do dogłębnej i wszechstronnej analizy sprawy⁹”.

Ponadto studenci mogą brać udział w postępowaniach o charakterze administracyjnym, zgodnie bowiem z art. 33 § 1 KPA pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych.

Dzięki tej możliwości studenci uczestniczący w zajęciach mogą reprezentować klientów poradni w postępowaniach o nadanie statusu uchodźcy – dzieje się tak w przypadku specjalizowania się niektórych sekcji poradni w pomocy uchodźcom.

Praca studentów uniwersyteckich poradni prawnych stanowi zatem wsparcie niezamożnych obywateli naszego państwa jedynie w pewnym wycinku działalności prawniczej. Zarówno na początku działalności poradni uniwersyteckich, jak i obecnie studenci prawa mogą służyć klientom poprzez sporządzanie opinii prawnych, pism procesowych, stanowisk prawnych, odpowiedzi na pisma urzędowe. To, co najważniejsze – z czym wielokrotnie klienci poradni nie mogą się pogodzić – to fakt, że studenci nie mogą reprezentować klientów w sądach. Klienci są szeroko informowani o ograniczonych możliwościach pomocy (niejednokrotnie już na etapie rozmowy telefonicznej, zmierzającej do przyjęcia klienta na spotkanie w poradni). W związku z celem edukacyjnym, jaki przyświeca zajęciom w poradniach, opinia prawna przedstawiana klientom musi zawierać jak najszersze ujęcie tematu, a także wszystkie możliwe do przeprowadzenia w danej sprawie możliwości prawnego działania. Studenci nie podejmują za klientów decyzji co do wyboru jednej z dróg, lecz starają się zapoznać ich ze wszystkim konsekwencjami towarzyszącymi danemu wyborowi. Ostateczną decyzję winien zawsze podejmować klient. W związku z tym, że zarówno studentów, jak i pracowników poradni nie obowiązuje zachowanie tajemnicy zawodowej (który to obowiązek ciąży m.in. na adwokatach czy też lekarzach¹⁰), są zawsze zobowiązani do ewentualnego złożenia zeznań (jako świadkowie) przed organami wymiaru sprawiedliwości oraz ścigania co do wiedzy, jaką posiadli o danej sprawie. Nie znajdzie tu bowiem zastosowania art. 178 KPK, stanowiący, że nie wolno przestępstwa jako świadków obrońcy lub adwokata (działającego na podstawie art. 245 § 1 KPK) co do faktów, o których dowiedzieć się mogli, udzielając porady prawnej lub prowadząc daną sprawę. W art. 24 zaproponowanego przez ekspertów FUPP projektu ustawy o świadczeniu pomocy prawnej przez uniwersyteckie poradnie prawne z 2000 r. przewidziano postanowienie o stosowaniu do pracy studentów, a także pracowników poradni tajemnicy adwokackiej¹¹. Projekt ten zakładał zatem rozszerzenie katalogu osób objętych tajemnicą i poszerzenie go o przedstawicieli poradni.

³ W raporcie tym (dostępnym na wspomnianej wcześniej stronie internetowej FUPP) znaleźć można informacje m.in. o liczbie spraw przyjętych do poradni uniwersyteckich w danym roku, problemach, z którymi klienci zwrócili się do poradni, liczbie studentów udzielających porad w danej poradni.

⁴ *I. Kraśnicka* (red.), *Metodologia pracy w SPP*, Warszawa 2009, s. 588.

⁵ Zob. szerzej: *M. Płatek*, *Fajna sprawa, uczyć prawa*, Warszawa 2008.

⁶ *Ibidem*, s. 15.

⁷ *M. Szewczyk*, *Idea uniwersyteckich poradni prawnych*, *Klinika* 1999, Nr 1, Uniwersytet Jagielloński, s. 17.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *M. Szewczyk*, *op. cit.*, s. 17–18.

¹⁰ Zob. art. 180 KPK.

¹¹ Tekst projektu ustawy odnaleźć można m.in. w nr. 1 (2) *Kliniki* z 2000, s. 16–49.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Proponowana treść art. 24 projektu ustawy mogłaby wpłynąć na zapewnienie większego komfortu klientom poradni.

Poradnie nie mogą podejmować się prowadzenia spraw, w których działa już prawnik reprezentujący jeden z samorządów. Nie ma też możliwości uzyskania szybkiej ustnej porady prawnej – wiąże się to z koniecznością każdorazowego akceptowania treści opinii, pisma procesowego u opiekuna poradni czy też danej sekcji (w zależności od organizacji poradni).

Wszelkie porady udzielane są wyłącznie na piśmie, niezależnie od rangi sprawy¹². Warsztat pracy studentów nie różni się znacznie od pracy profesjonalnego prawnika, który zmierza do udzielenia porady. *M. Bober* w tekście poświęconym działalności studenckiej poradni prawa medycznego (działającej w Krakowie) wskazuje, że: „ramach całościowego prowadzenia sprawy studenci podejmują następujące czynności: zbierają wywiad, gromadzą stosowną dokumentację, przygotowują pisma procesowe oraz towarzyszą im opinie prawne, a także udzielają klientom »wsparcia« podczas procesu sądowego¹³”. Autorka podkreśla dalej, że termin „wsparcie”: „wydaje się w tym przypadku najbardziej adekwatny, jako że studenci działający w poradni nie mają legitymacji procesowej do formalnej reprezentacji klientów przed sądem¹⁴”. Mowa więc jedynie o asyście, której student udziela klientowi. Potwierdza to również stanowisko przedstawicieli ruchu klinicznego, którzy opisując charakter pomocy, stwierdzają, że „pomoc prawna udzielana w studenckich poradniach prawnych w Polsce nie wiąże się z reprezentowaniem klientów kliniki w sprawie – studenci nie są ich mandatariuszami. Zadaniem studenta jest ustalenie stanu prawnego, zdiagnozowanie problemu, ustalenie możliwych rozwiązań prawnych i poinformowanie interesanta, jakie przysługują mu w danej sytuacji prawa i obowiązki – ze wskazaniem najlepszego i możliwego w tej sytuacji rozwiązania prawnego¹⁵”. Na gruncie tych rozważań autorzy wskazują, że przygotowywana w ramach poradni studenckiej opinia ma jedynie charakter doradczy i informacyjny¹⁶. W każdej sprawie, która tego wymaga, klienci poradni informowani są o możliwości skorzystania z pomocy adwokata z urzędu. W zależności od potrzeb klientów wnioski o przyznanie adwokata z urzędu są przygotowywane przez studentów. **Od momentu przyznania adwokata poradnia powinna zrezygnować z dalszego prowadzenia sprawy.** Zdarzają się jednak przypadki, w których do poradni prawnej zgłaszają się klienci, którzy wcześniej korzystali z pomocy adwokata z urzędu, a która – w ich odczuciu – okazała się niewystarczająca czy też nie byli z niej zadowoleni. Klienci są informowani o możliwości przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego wobec prawnika.

Jednym z największych ograniczeń jest ograniczenie czasowe związane z udzielaniem porady. Klienci liczyć się muszą z koniecznością oczekiwania. Pomoc prawna nie może zostać udzielona natychmiast. Czas potrzebny jest na opracowanie opinii, a także skonsultowanie treści opinii (pisma procesowego) z osobą nadzorującą w danej poradni prace studentów. Jest to niewątpliwie okoliczność, która może wpływać na możliwość uzyskania pomocy przez osoby niezamożne, które nie-

jednokrotnie decydują się na zwrócenie się z prośbą o pomoc w ostatniej chwili. Oczywiście, można argumentować, że każda osoba powinna dochować staranności w dbaniu o swoje sprawy i szukać pomocy odpowiednio wcześniej. Czasem jednak klienci poradni znajdują się w tak trudnych sytuacjach życiowych, że fakt, iż zwracają się do poradni prawie w ostatnim dniu (np. terminie do wniesienia pozwu, sprzeciwu od wyroku nakazowego), jest w pełni zrozumiały. Należy pamiętać, że klientami poradni są osoby starsze, niedołążne, niepełnosprawne. Ponadto niejednokrotnie zdarza się, że klienci poradni muszą pokonać pewien dystans, zamieszkują bowiem tereny w pobliżu miasta będącego ośrodkiem akademickim. Te okoliczności wpływają na ograniczone możliwości uzyskania pomocy nieodpłatnej przez osoby z mniejszych miejscowości, niejednokrotnie borykające się z problemami żywymi.

Rola poradni prawnych w budowaniu postaw obywatelskich

Studenci spotykają się z klientami ubogimi, którzy niejednokrotnie „nie wierzą” w prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Rolą studentów jest w takich wypadkach **pokazanie możliwości działania i ukazanie prawnych ram danej sytuacji.** Klienci poradni to często ludzie głęboko skrzywdzeni przez mechanizmy społeczne i środowiskowe, osoby, którym trudno jest zwięźle przedstawić stan faktyczny sytuacji, w której się znaleźli. Zebranie wywiadu wymaga od studentów ogromnej wrażliwości, a także umiejętności zadawania pytań formą i treścią dostosowanych do klientów. Rola studentów może się niekiedy okazać znacząca w budowaniu postaw obywatelskich. Przedstawiając sfrustrowanym ludziom możliwości działania, mogą wpływać na budowanie ich postawy wobec państwa, być może zwiększyć zaufanie do organów władzy. Jak wskazuje *T. Pietrzykowski*, jest to możliwe dzięki pokazaniu, że „określony porządek prawny jest godny jego przestrzegania¹⁷”. Jednocześnie autor podkreśla, że „należy zwrócić uwagę na pogląd, w myśl którego nawet jeżeli trudno znaleźć przekonujące racje przemawiające za istnieniem powszechnego moralnego obowiązku posłuszeństwa państwu, każdy obywatel może sam, własną decyzją, przyjąć postawę szacunku wobec prawa¹⁸”. Niewątpliwie studenci poradni mogą się przyczynić do wyrabiania wśród obywateli pożądaných postaw. Niejednokrotnie poradnie są również postrzegane jako ostatnie podmioty, do których zwrócić się można w sytuacjach na pozór beznadziejnych, w poszukiwaniu, tak często szukanej przez klientów poradni uniwersyteckich, „sprawiedliwości¹⁹”.

¹² O zasadach udzielania porad oraz organizacji pracy studenta zob. szerzej: *B. Namysłowska-Gabrysiak*, *Studencka poradnia prawna. Kompendium dla studentów*, Warszawa 2008, s. 4 i n.

¹³ *J. Kraśnicka* (red.), *op. cit.*, s. 597.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *M. Król* (red.), *M. Ustaborowicz*, *S. Wojtczak*, *M. Wysoczańska*, *P. Labieniec*, *op. cit.*, s. 117–118.

¹⁶ *Ibidem*, s. 118.

¹⁷ *T. Pietrzykowski*, *Etyczne problemy prawa*, Warszawa 2011, s. 272.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Pozostawiam rozważania filozoficzne co do jej istoty poza artykułem. Polecam *B. Wojciechowski*, *M.J. Golecki* (red.), *Rozdroża sprawiedliwości we współczesnej myśli filozoficzno-prawnej*, Toruń 2008; *S.J. Karolak*, *Sprawiedliwość. Sens prawa. Eseje*, Warszawa 2007.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Aktualne zagadnienia towarzyszące działalności uniwersyteckich poradni – postulaty zmian

Aktualne pozostają słowa A. Zolla, który w 1999 r. dostrzegł konieczność stworzenia prawnej regulacji dotyczącej poradnictwa studenckich poradni²⁰. Autor ten wskazywał próżnię prawną, z którą mamy do czynienia do dziś, i odwoływał się do przykładu Stanów Zjednoczonych, gdzie studenci dopuszczani są do udziału w postępowaniach sądowych²¹. A. Zoll stał na stanowisku, że „także w naszym kraju idea ta może być użyteczna – stwarza się w ten sposób szansę na zapewnienie osobom ubogim (a mamy do czynienia z niezwykle trudnymi sytuacjami życiowymi i spotykamy się z wypadkami nędzy czy nieszczęść losowych, które trudno sobie wyobrazić) odpowiedniej opieki także w postępowaniu sądowym²²”. Autor wskazywał również, że „może być atrakcyjne dla naszego ustawodawcy przemyślenie, czy uniwersyteckich poradni prawnych nie wprowadzić do systemu bezpłatnej opieki prawnej dla ludzi ubogich. Mogłyby się one stać nieodłącznym składnikiem funkcjonowania »prawa ubogich« w naszym kraju. Być może byłoby możliwe powiązanie tej idei z instytucją sądów grodzkich, przewidzianych dla rozstrzygnięcia spraw bagatelnych, a często życiowo istotnych²³”. Tak się jednak nie stało i mimo wieloletnich prac nad ustawą o bezpłatnym poradnictwie nie zostały przyjęte przepisy, które w jakikolwiek sposób odnosiłyby się do poradni studenckich i dzięki temu wpływały na poprawę losu osób niezamożnych.

Wobec toczącej się obecnie debaty na temat przeprowadzenia deregulacji rynku usług prawniczych dużo bardziej dyskusyjne wydaje się powierzenie możliwości reprezentacji w sądach osobom bez ukończonej aplikacji (legitymującym się tytułem magistra) niż studentom uczestniczącym w zajęciach klinicznych. Powierzenie takiej możliwości osobom przygotowującym do tego podczas zajęć warsztatowych (o absolwentach studiów prawniczych w obecnym kształcie nie można tego powiedzieć), prowadzonych aktywnymi metodami nauczania, wydaje się zwiększać gwarancje związane z jakością reprezentacji. Wprowadzając zmiany związane z rynkiem usług prawniczych, nie można zapominać o interesach osób najuboższych.

Ponad 15 lat nieprzerwanej działalności uniwersyteckich poradni prawnych, doświadczeń klinicystów, a także ekspertów związanych z bezpłatnym poradnictwem upoważnia niejako osoby związane ze środowiskiem klinicznym do głośniejszego wypowiedzenia postulatów zmian, które znacząco mogłyby wpłynąć na poprawę sytuacji osób niezamożnych, a także zmieniłyby specyfikę pracy studentów. Jedną z postulowanych zmian powinna być możliwość zapewnienia studentom wglądu do aktu sądowych klientów, którym udzielają oni porady. W niektórych sprawach brak dostępu do akt sądowych w znacznym stopniu utrudnia pomoc klientom. Oczywiście zmiana ta wiązałaby się ze zwiększeniem czasowego zaangażowania studentów. Obecność studenta w sądzie nie mogłaby wpływać na jego nieobecność na zajęciach sekcji czy też seminarium ogólnoklinicznym. Zmiana ta wiązać się zatem powinna ze zwiększeniem liczby godzin lekcyjnych przewidzianych na zajęcia kliniczne.

O ograniczeniach związanych z uniwersyteckimi poradniami prawnymi mówić również można w kontekście ograniczeń dostępności zajęć klinicznych dla studentów prawa. Każdego

roku jedynie kilka procent studentów tego kierunku może uczestniczyć w zajęciach klinicznych – wyposażających ich w umiejętności praktyczne, przydatne w pracy zawodowej. Możliwość zwiększenia szans dobrego startu zawodowego na rynku pracy mają jedynie nieliczni. Nie postuluję tu uczynienia z zajęć klinicznych przedmiotów obowiązkowych – z przyczyn organizacyjnych nie wydaje mi się to możliwe na największych polskich uczelniach – ale proponuję uczynienie z kształcenia klinicznego modelu stanowiącego wzór dla obieranych zmian w szkolnictwie wyższym²⁴. Wypracowane przez klinicystów aktywne metody nauczania (m.in. symulacje, *moot courts*), a także rozwiązania organizacyjne przyjęte w poradniach prawnych (małe grupy studentów) mogą być wykorzystane przez pozostałych nauczycieli akademickich oraz stanowić przykład dobrych rozwiązań dla osób, których decyzje wpłyną na kształt przyszłego szkolnictwa wyższego.

Przyszłość nieodpłatnego poradnictwa prawnego

Pomimo że praktycznie od końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku toczą się szeroko zakrojone dyskusje społeczne dotyczące potrzeby prawnego uregulowania kwestii nieodpłatnej pomocy prawnej świadczonej na rzecz ludzi ubogich i zagubionych społecznie przez rozmaite instytucje pomocowe, w tym studenckie poradnie prawne, jak również instytucje pozarządowe, dotychczas nie zostały stworzone trwałe mechanizmy wsparcia poradni – wykraczające poza dorobek klinicystów. Wszyscy uczestnicy dyskusji są zdania, że tego typu regulacja jest niezbędna ze społecznego i prawnego punktu widzenia²⁵.

Twórcy opracowanego w 2003 r. raportu z monitoringu dostępności nieodpłatnej pomocy prawnej, który ukazał się w ramach projektu „Działania na rzecz poprawy dostępu do wymiaru sprawiedliwości w Europie Środkowej i Wschodniej”, wskazywali na konieczność stworzenia przez Radę Ministrów założeń do ustawy o pomocy prawnej²⁶.

Działania podjęte w ramach projektu miały na celu „uczynienie problematyki dostępu do pomocy prawnej przedmiotem poważnej debaty publicznej, angażującej organa państwowe, korporacje prawnicze, reprezentantów sektora pozarządowego²⁷”. Cel ten udało się osiągnąć, nadto w życie wcielone zostały również inne założenia wypracowane w projekcie. W dalszym ciągu jednak dostrzec można brak kompleksowej, ustawowej regulacji, której przyjęcie znacząco poprawiłoby sytuację osób niezamożnych.

²⁰ Zob. F. Zoll, O klinicznej metodzie nauczania, *Klinika* 1999, Nr 1 s. 31–41.

²¹ *Ibidem*, s. 40.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Na temat kształcenia klinicznego w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego zob.: A. Korybski, Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce), *Klinika* 2012, Nr 12(16), s. 15 i n.

²⁵ M. Król (red.), M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczańska, P. Łabieniec, *op. cit.*, s. 116.

²⁷ Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2003, s. 14.

²⁷ *Ibidem*, s. 9.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Bardzo cieszy fakt, że obecnie prowadzony jest w Polsce projekt mający na celu zwiększenie kompetencji poradniczych instytucji, który objął swym zasięgiem również poradnie studenckie. Jednym z celów projektu jest wyposażenie i poszerzenie wiedzy osób niezamożnych o to, jakie mają możliwości korzystania z usług bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego. Projekt ten realizowany jest z funduszy pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, zaś prowadzącymi są: Departament Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Spraw Publicznych, Instytut Prawa i Społeczeństwa INPRIS, Związek Biur Porad Obywatelskich oraz FUPP.

Adresatami projektu są przedstawiciele kierownictwa instytucji publicznych i niepublicznych wpierających poradnictwo prawne i obywatelskie, przedstawiciele powiatów, gmin, województw, przedstawiciele trzeciego sektora działający na rzecz

ruchu poradnictwa obywatelskiego i prawnego, a także wszystkie pozostałe osoby zawodowo związane z udzielaniem porad obywatelskich. Podmioty odpowiedzialne za przeprowadzenie projektu przewidują prace polegające zarówno na dokonaniu diagnozy obecnego stanu poradnictwa obywatelskiego i prawnego w Polsce, opracowaniu rekomendacji – modułów funkcjonowania poradnictwa, a także upowszechnieniu wyników badań, jak i opracowaniu rekomendacji w środowisku związanym z poradnictwem prawnym i obywatelskim.

Wyrazić należy nadzieję, że podczas warsztatów, seminariów i konferencji związanych z realizacją projektu na nowo podjęte zostaną treści dyskusji toczącej się w środowisku związanym z poradnictwem studenckim i problemy niezamożnych obywateli naszego kraju będą miały szansę ponownego wybrzmienia.

Europa i Azja – uczyliśmy się nawzajem

*Liubou Krasnitskaya**

Summary:

Without doubts we can state that legal services are one of the several key elements affecting the access to justice. When the research on that mechanism is carried out it would be good to pay attention to other research areas such as legal education and the legal profession in the society. European Commission for the Efficiency of Justice regularly collects and analyzes data concerning the access to justice from the European Union countries. Although the Eastern Partnership countries do not conduct such research regularly, the national reports are prepara-

red while scholarship and/or social projects are being realized. The article was composed based on the legal studies in Belarus, a research project on access to justice for the poor conducted at the Faculty of Law and Administration of the University of Maria Skłodowska-Curie, and the professional experience gained in Vietnam working at three universities and NGO. The author presents her understanding of public opinion about lawyers, legal education and the pro bono legal services system in Belarus, Poland and Vietnam.

Nie ma wątpliwości, że poradnictwo prawne oraz obywatelskie jest jednym z kilku kluczowych elementów wpływających na dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Prowadząc badanie tego mechanizmu, warto spojrzeć na inne obszary dotyczące edukacji prawniczej oraz zawodu prawnika, żeby zanalizować cały system poradnictwa razem z wpływającymi na jego jakość czynnikami. Europejska Komisja ds. Skuteczności Wymiaru Sprawiedliwości regularnie zbiera oraz analizuje dane z krajów Unii Europejskiej dotyczące wymiaru sprawiedliwości. Jednak kraje Partnerstwa Wschodniego nie prowadzą takich badań regularnie, chociaż raporty krajowe są sporządzane w oparciu o realizowane projekty badawcze oraz/lub społeczne. Studia prawnicze na Białorusi, projekt badawczy na temat wymiaru sprawiedliwości dla ludzi ubogich na WPIA UMCS w Lublinie¹ oraz doświadczenie zdobyte podczas pracy z trzema uniwersytetami oraz NGO w Wietnamie² sprzyjały napisaniu niniejszego artykułu przedstawiającego pojmowanie opinii społecznej o prawnikach, edukację prawniczą oraz system bezpłatnej pomocy prawnej na Białorusi, w Polsce oraz Wietnamie.

* Autorka ukończyła w 2006 r. pięcioletnie studia prawnicze na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku.

¹ Projekt badawczy został przeprowadzony pod kierownictwem prof. UMCS Andrzeja Korybskiego w latach 2010–2011 w ramach programu stypendialnego im. Lane'a Kirklanda.

² Na zaproszenie międzynarodowej organizacji pozarządowej BABSEA CLE autorka pracowała jako ekspert międzynarodowy z klinicznej edukacji prawniczej na Uniwersytecie Związku Zawodowego Pracowników, Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym w Hanoi oraz na Uniwersytecie w Hue.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Motywacja wyjazdu na studia w Polsce

Aplikując na stypendialny program im. Lane'a Kirklanda w Polsce, adresowany dla obywateli krajów Europy Wschodniej, zastanawiałam się nad tematem badania, które miałabym prowadzić na jednej z polskich uczelni w razie pozytywnej oceny komisji rekrutacyjnej. Ponieważ od kilku lat pracowałam w klinice prawa na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku, w obszarze moich zainteresowań znajdowała się przede wszystkim problematyka bezpłatnej pomocy prawnej osobom niezamożnym, zasady działania uniwersyteckich poradni prawnych oraz sposoby udzielania pomocy prawnej przez studentów. Wybierając Polskę jako kraj docelowy studiów prawniczych, koncentrowałam się na tym, żeby system prawny oraz ustroj państwa, hierarchia organów państwowych oraz przepisów prawnych były z jednej strony dobrym przykładem państwa demokratycznego, z drugiej zaś miały jak najwięcej cech wspólnych z białoruską rzeczywistością. Ponadto zależało mi na tym, żeby wybrany temat oraz rezultaty badania były przydatne w przyszłości w mojej pracy na Białorusi.

Jeszcze jedna okoliczność wpływała na mój wybór. Polski program klinicznego nauczania prawa jest obecnie jednym z wiodących tego typu programów w tym regionie geograficznym i od lat dzieli się zdobytym doświadczeniem z gośćmi z innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej³. Oznacza to, że polskie uniwersyteckie poradnie prawne oraz Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, jako centrum edukacji klinicznej, są dobrze zorientowane w problematyce udzielania bezpłatnej pomocy prawnej przez studentów klinik prawa w innych regionach i są w stanie przedstawić sposoby radzenia sobie z problemami dnia codziennego związanymi z prowadzeniem uniwersyteckich poradni prawnych.

W rzeczywistości rok studiów na WPiA na UMCS, staż w kancelarii adwokackiej, sędzie rejonowym oraz FUPP, udział w ogólnopolskich konferencjach na temat klinicznej edukacji prawniczej umożliwiły zapoznanie się z teoretycznymi oraz praktycznymi aspektami realizacji dostępu do wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Praca z wybitnymi prawnikami oraz honorowymi doktorami i profesorami związanymi z problematyką edukacji prawniczej sprawiała mi niemałą przyjemność oraz przyczyniła się do poszerzenia mojej wiedzy o prawie w Polsce. Po zakończeniu programu stypendialnego zdobytą wiedzę przekazałam kolegom z Białorusi poprzez realizację przez FUPP polsko-białoruskiego projektu pod tytułem „Polepszenie jakości usług świadczonych przez białoruskie poradnie prawne”⁴.

Motywacja wyjazdu do pracy do Wietnamu

Kliniczna edukacja prawnicza stanowi pojęcie, które jest dobrze znane w środowisku prawniczym na całym świecie. Kliniki prawa istnieją na pięciu kontynentach⁵. Z biegiem lat program kliniczny rozwinął się najbardziej w Stanach Zjednoczonych. Kliniki z powodzeniem funkcjonują również w Ameryce Łacińskiej, Afryce oraz Australii. W Europie program nauczania prawa w ramach poradni prawnych rozwinęły jest najbardziej w środkowo-wschodniej części kontynentu. Na kontynencie azjatyckim kliniki są zorganizowane w większości państw, ale spośród nich wyróżnia się program klinicznego nauczania prawa w Chinach⁶.

Dla wspierania dostępu do wymiaru sprawiedliwości poprzez edukację został utworzony związek pod nazwą Global Alliance for Justice Education⁷, którego jednym z priorytetów jest **globalne rozpowszechnienie i wzmocnienie klinicznej edukacji prawniczej na uczelniach oraz wspieranie innych form edukacji prawniczej istotnych dla społeczeństwa**. To właśnie dzięki newsletterowi wydawanemu przez GAJE dowiedziałam się o rekrutacji ekspertów z zakresu edukacji klinicznej do pracy jako wolontariusze na uczelniach wyższych w Wietnamie. Promotorem idei zaproszenia osób z międzynarodowym doświadczeniem w klinicznej edukacji prawniczej do pracy i dzielenia się wiedzą z wietnamskimi kolegami jest amerykańska organizacja od kilku lat działająca w południowo-wschodniej Azji – Bridges Across Borders Southeast Asia Community Legal Education Initiative (BABSEA CLE). Prezentowała ona rezultaty swojej pracy w regionie na światowej konferencji GAJE w lipcu 2011 r. w Walencji (Hiszpania)⁸.

Chociaż spełniałam kryteria wymagane od kandydatów na stanowisko eksperta międzynarodowego, nie miałam pewności, czy dostanę pracę w Azji. W chwili otrzymania pozytywnej decyzji nie wiedziałam jeszcze, że czteromiesięczny termin pracy w Hanoi przedłuży się prawie na rok i będzie stanowił nauczanie prawa w poradniach prawnych na trzech uczelniach wyższych w różnych miastach Wietnamu. Jadąc do Wietnamu, nie wiedziałam niestety nic o środowisku akademickim, edukacji prawniczej, zasadach nauczania na uczelniach wyższych oraz pracy prawników w Azji. Nie miałam również pojęcia o tradycjach i zachowaniu w społeczeństwie azjatyckim, które wpływają na prywatne oraz publiczne sfery życia Wietnamczyków oraz pracujących tutaj cudzoziemców. Obecnie, mając za sobą półroczną pracę, pragnę podzielić się moimi obserwacjami z Wietnamu dotyczącymi:

- ▶ edukacji prawniczej na uczelniach wyższych;
- ▶ zawodu prawnika w społeczeństwie;
- ▶ bezpłatnej pomocy prawnej.

Ponieważ celem mojej pracy w Wietnamie jest polepszenie jakości edukacji prawniczej na uczelniach wyższych poprzez wzmocnienie potencjału uniwersyteckich poradni prawnych oraz poszerzenie wykorzystania interaktywnych metod nauczania prawa, pomocne okazały się doświadczenia zdobyte na Białorusi oraz w Polsce. Porównanie trzech wybranych krajów może sprawiać trudności ze względu na znaczną różnicę

³ M. Berbec-Rostas, A. Gutnikov, B. Namysłowska-Gabrysiak, *Clinical Legal Education in Central and Eastern Europe*, [W:] F.S. Bloch (ed), *The Global Clinical Movement: Educating Lawyers for Social Justice*, Oxford University Press, 2010, p. 57.

⁴ Projekt został zrealizowany w maju–grudniu 2011 r. przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polski w ramach programu „Polska pomoc”. Więcej informacji o projekcie w języku polskim na http://www.fupp.org.pl/index.php?id=polska_pomoc oraz opinii uczestników wizyt studyjnych w języku rosyjskim na <http://www.law.bsu.by/content/?5356>.

⁵ F.S. Bloch, *op. cit.*, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Przez nieformalny status organizacji ciężko dokładnie powiedzieć, przy jakich okolicznościach i przez kogo został założony GAJE. Pierwsze kroki dla powstania tego związku zostały podjęte w 1997 r. przez przedstawicieli społeczeństwa akademickiego oraz prawników po zorganizowaniu kilku ważnych spotkań oraz dyskusji. Więcej informacji o strukturze, misji oraz działaniach GAJE zamieszczono na <http://www.gaje.org>.

⁸ <http://www.gaje.org/conferences/6th-worldwide-conference/>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

w ustrojach socjalnych, ekonomicznych oraz politycznych tych państw, ale występujące różnice zostaną wyraźnie wskazane w porównaniu z sytuacją w innych krajach.

Po pierwsze warto się zapoznać z ogólną sytuacją w wymienionych powyższej państwach, żeby zrozumieć przyczyny różnorodności.

	Białoruś ⁹	Polska ¹⁰	Wietnam ¹¹
Liczba ludności (osób)	9 577 000	38 442 000	90 549 000
Powierzchnia (km ²)	207 600	312 680	331 212
Współczynnik urbanizacji ¹² (%)	75	61	30
Podział administracyjny	6 obwodów	16 województw	64 prowincje

Większa liczba mieszkańców w Wietnamie na obszarze podobnym do terytorium Polski i Białorusi powoduje tłum na ulicach w ciągu dnia oraz stwarza obraz nieśpiącego miasta w nocy. Mimo znacznych reform socjalnych i ekonomicznych przeprowadzonych w Wietnamie w ciągu dziesięciolecia raporty UNDP nadal przekonują o słabym rozwoju kraju¹³. Obszary wiejskie są znacznie słabiej rozwinięte pod względem ekonomicznym i socjalnym niż miasta. Znaczna ilość osób mieszkających poza granicami miast wyróżnia się niskim stopniem wykształcenia i ubogim stylem życia, głównym zawodem mieszkańców wsi jest rolnictwo.

Edukacja prawnicza

Zdobycie wykształcenia wyższego w Wietnamie jest możliwe w **trzech rodzajach szkół wyższych**: na uniwersytecie (oferuje różne kierunki studiów oraz możliwość prowadzenia różnego rodzaju badań), w kolegium (z bardziej wąskim programem nauczania, często zorientowanym na jeden obszar badań), w instytucie (jest również ściśle ukierunkowany, ale może mieć specjalistyczny potencjał badawczy). Zgodnie z danymi statystycznymi ministerstwa edukacji Wietnamu w roku akademickim 2010–2011 – 163 szkoły wyższe otworzyły swoje drzwi dla nowych studentów¹⁴. W trakcie pracy z BABSEA CLE prowadziliśmy badanie, z którego wynikało, że kliniki prawa zostały założone na ośmiu uczelniach wyższych, w trzech z nich przedmiot „klinika prawa” został wprowadzony jako przedmiot obowiązkowy¹⁵.

Absolwent studiów prawniczych w Wietnamie otrzymuje tytuł licencjacki po czterech latach nauki. Studia licencjackie są płatne dla wszystkich i kosztują około 100 USD rocznie w zależności od ilości wykładanych przedmiotów. Kontynuacja nauki przez kolejne 2 lub 2,5 roku skutkuje otrzymaniem stopnia magistra prawa. Jest to podstawowa różnica pomiędzy studiami prawniczymi na Białorusi oraz w Polsce. Studia prawnicze w Polsce mają charakter studiów jednolitych, które trwają 5 lat i kończą się uzyskaniem dyplomu magistra prawa¹⁶. Ponieważ Białoruś nie dołączyła do procesu bolońskiego, absolwent po zakończeniu pięcioletnich studiów na wydziale prawa uzyskuje dyplom specjalisty. Efektem następnego roku studiów jest

otrzymanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia badań naukowych oraz uzyskanie dyplomu z tytułem magistra prawa¹⁷. Zajęcia na uniwersytecie w Polsce oraz na Białorusi mają charakter teoretyczno-praktyczny, wykłady przeplatają się z seminarium oraz zajęciami, gdzie studenci nabywają umiejętności zawodowe. Cały system szkolnictwa wyższego w Wietnamie jest w poważnym kryzysie spowodowanym stosowaniem starych programów nauczania, metod nauczania nastawionych na wykładowcę, brakiem powiązań pomiędzy nauką i badaniem oraz luką między teorią a praktyką. W ciągu czterech lat studenci są uczestnikami wykładów. Od czasu od czasu przygotowują prezentacje komputerowe na określone przez wykładowcę tematy. Stosowanie przepisów oraz rozwiązywanie przypadków na zajęciach nie jest powszechnie wykorzystywaną metodą nauczania prawa. Taka sytuacja prowadzi do tego, że znaczna ilość absolwentów posiada wiedzę, której nie umie stosować w późniejszej pracy. Konsekwencją jest znaczna liczba osób, które nie mogą znaleźć pracy.

Ponadto studia prawnicze mają charakter polityczny, ponieważ przygotowują przyszłych urzędników. W związku z tym zaproszenie cudzoziemców do wykładania na wydziale prawa na uniwersytecie w Wietnamie może przybrać skomplikowany charakter w zależności od uczelni. W moim wypadku Uniwersytet Związku Zawodowego Pracowników oczekiwał na zezwolenie od rektora przez 3,5 miesiąca, a praca na Wietnamskim Uniwersytecie Ekonomicznym nie wymagała żadnych zezwoleń.

Misja prawnika w społeczeństwie

Przepisy Konstytucji RP stanowią, że **zawód prawnika jest zawodem zaufania publicznego**. Adwokat lub radca prawny udzielający klientowi pomocy prawnej w postaci czy to porady, czy to obrony powinien zawsze pamiętać o tym, że sprawuje funkcję publiczną, że jest osobą obdarzoną wielkim kredytem zaufania przez społeczeństwo i państwo. Ponadto zawód prawnika jest zawodem prestiżowym, który przynosi zysk, co stanowi dodatkową motywację dla tysięcy chętnych osób co rok aplikujących na studia prawnicze w Polsce. Warto zwrócić uwagę, że większość wydziałów prawa oferuje dwa kierunki studiów – prawo oraz administracja. Absolwenci kierunku administracja mają zamiar pracować w organach państwowych lub urzędach. Studenci już na początku decydują, na jaki kierunek studiów aplikować. Ogólnie – w społeczeństwie polskim prawnik uznawany jest za

⁹ <http://en.worldstat.info/Europe/Belarus>. Dane statystyczne dotyczące liczby ludności podane na 2011 r.

¹⁰ <http://en.worldstat.info/Europe/Poland>.

¹¹ <http://en.worldstat.info/Asia/Vietnam>.

¹² Współczynnik urbanizacji – procentowy udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności.

¹³ <http://www.un.org.vn/en/about-viet-nam/overview.html>.

¹⁴ <http://www.moet.gov.vn/?page=11.10&view=3544>. Dla porównania w Polsce w roku 2010 istniało 467 szkół wyższych, na Białorusi w 2012 r. – 55 uczelni.

¹⁵ W ramach projektu UNDP, począwszy od czerwca 2010 r., BABSEA CLE zbiera i analizuje roczne dane o klinicznej edukacji na uniwersytetach partnerach projektu. Raport końcowy pod nazwą „CLE in Vietnam” jest przedstawiany sponsorowi dla monitorowania rozwoju oraz opracowania koncepcji potencjalnego wsparcia klinicznej edukacji prawniczej w przyszłości.

¹⁶ Standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, załącznik 85 – Prawo. Dostęp na http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?place=Lead07&news_cat_id=117&news_id=982&layout=1&page=text.

¹⁷ Art. 206 Kodeksu o wykształceniu z 11.1.2011 r., Dz.U. z 2011 r., Nr 13, 2/1795.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

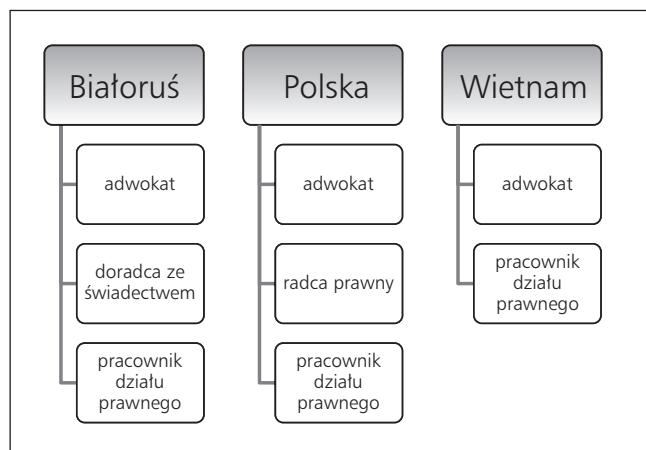
osobę powołaną do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz do kształtowania i stosowania prawa.

Na Białorusi zawód prawnika kojarzy się z wysokimi zarobkami w prywatnych firmach prawniczych lub pracą w kancelarii adwokackiej, gdzie głównymi klientami są osoby podejrzane lub oskarżone w sprawach karnych. Niestety z powodu wyjątkowej sytuacji politycznej na Białorusi obrona praw i wolności człowieka nie jest wiodącą misją prawnika. W rzeczywistości adwokat może utracić licencję na udzielanie usług prawniczych oraz zostać wykluczony z listy członków rady adwokackiej za pomoc prawną w sprawach politycznych¹⁸.

Absolwenci studiów prawniczych w Socjalistycznej Republice Wietnamu uważają się za przyszłych urzędników. Jeśli ktoś twierdzi, że jest prawnikiem, w rozumieniu społeczeństwa oznacza to, że pracuje w urzędzie (administracji publicznej) lub w prokuraturze. Mimo że praca w firmach prawniczych oraz kancelariach adwokackich przynosi dobry dochód, obecnie zawód prawnika nie jest bardzo popularny wśród młodzieży.

Podmioty udzielające pomocy prawnej

Ponieważ absolwenci studiów prawniczych po zakończeniu nauki mogą zajmować stanowiska w różnych organach państwowych i przedsiębiorstwach oraz wykonywać funkcje publiczne lub sprawować władzę, określe stanowiska, na których prawnicy udzielają odpłatnej pomocy prawnej osobom fizycznym lub prawnym.

Po zakończeniu studiów prawniczych **na Białorusi** absolwent ma możliwość pracować w dowolnej firmie lub przedsiębiorstwie jako samodzielny prawnik lub w dziale prawnym. Pracownicy działu prawnego zajmują się na bieżąco kompleksową obsługą firmy od strony prawnej, m.in. sporządzaniem umów, rozpatrywaniem reklamacji składanych przez klientów, tworzeniem regulaminów oraz reprezentowaniem firmy w sprawach przed organami sądowymi, administracyjnymi, jak również organami postępowania egzekucyjnego. Często na stanowisku asystenta prawnika w małych firmach są chętnie widziani studenci ostatnich lat studiów prawniczych.

W skomplikowanych sprawach lub w sytuacjach, gdy firma nie dysponuje własnym prawnikiem, usługi prawne są świadczo-

ne za pośrednictwem doradcy ze świadectwem lub rzadziej adwokata. Świadectwo jest wydawane przez ministerstwo sprawiedliwości obywatelom Białorusi, którzy ukończyli studia prawnicze, posiadają przynajmniej roczne doświadczenie w pracy prawniczej oraz złożyli egzamin kwalifikacyjny i mają zamiar świadczyć usługi prawne indywidualnie lub pracować w zespole firmy prawniczej¹⁹. Adwokatem może zostać obywatel Białorusi, który ukończył studia prawnicze, odbył staż w kancelarii adwokackiej lub u adwokata samodzielnego oraz złożył egzamin adwokacki. Dowodem statusu adwokata jest licencja adwokacka wydawana przez ministerstwo sprawiedliwości²⁰.

Żeby zostać adwokatem lub doradcą ze świadectwem na Białorusi, trzeba mieć obywatelstwo białoruskie (art. 7 Prawa o adwokaturze oraz pkt 52 rozporządzenia), przy czym edukacja prawna może być nabyta zarówno na Białorusi, jak i za granicą. Według Kodeksu postępowania karnego²¹ obrońcą w sprawach karnych może być adwokat białoruski lub cudzoziemiec, jeśli pomiędzy Białorusią a innym państwem jest zawarta właściwa umowa międzynarodowa. Obecnie jedyna taka umowa to umowa z Litwą. Wziąwszy pod uwagę to, że co roku kilkunastu (ta liczba stale rośnie) cudzoziemców studiuje prawo na białoruskich uczelniach wyższych, z mojego punktu widzenia, w odniesieniu do cudzoziemców jest to instrumentem administracyjnym, który często wykorzystuje władza na Białorusi dla ograniczenia konkurencji na rynku prawniczym.

Funkcjonujący od 1991 r. dwupoziomowy system prawników – adwokat oraz doradca ze świadectwem – uległ niespodziewanym zmianom w kwietniu 2012 r. Jak wynika z debat w środowisku prawniczym oraz w mediach, nowa regulacja prawna grozi zniknięciem doradców ze świadectwem na rynku usług prawniczych.

Adwokaci i wcześniej, i teraz mogą świadczyć wszelkie usługi prawne zarówno osobom fizycznym, jak i prawnym, mając dostęp do sądów powszechnych oraz gospodarczych. Prawnicy ze świadectwem są ograniczeni świadczeniem usług prawnych związanych wyłącznie z prowadzeniem działalności gospodarczej, a więc większość ich klientów to podmioty gospodarcze. W rzeczywistości doradcy ze świadectwem obsługiwali 97% klientów biznesowych, podczas gdy adwokaci skupiali się na świadczeniu usług dla osób fizycznych we wszelkich sprawach i rzadziej udzielali pomocy prawnej podmiotom prawnym w prawie handlowym. Do wprowadzenia zmian w 2012 r. doradcy ze świadectwem mogli wykonywać ograniczoną liczbę usług prawnych (doradztwo w zakresie prawa handlowego, wspieranie procesu zakładania lub likwidacji spółek prawa handlowego, przedstawicielstwo w sądach w sprawach związanych z uczestnictwem osób prawnych). Nawet w tych warunkach

¹⁸ Pavel Sapelka, Andrzej Warwaszewicz oraz pięciu innych adwokatów w latach 2011–2012 zostało wykluczonych z listy członków rady adwokackiej. Wszyscy byli adwokatami kandydatów na stanowisko prezydenta w wyborach 2010 r. oraz obrońcami osób zatrzymanych podczas manifestacji po ogłoszeniu wyników wyborów. Więcej na ten temat na <http://ms.gov.pl/pl/archiwum-informacji/news,3432,10,list-ministrow-sprawiedliwosci-ue-do.html>.

¹⁹ Pkt 53 rozporządzenia Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Białorusi z 6.1.2009 № 1 o niektórych kwestiach licencjonowania usług prawnych, Dz.U. z 2009 r., № 15, 8/20256.

²⁰ Art. 7 ustawy z 30.12.2011 № 334 Prawo o adwokaturze oraz działalności adwokackiej na Białorusi, Dz.U. z 2012 r., № 2, 2/1884.

²¹ Art. 44 pkt 2 KPK z 16.7.1999 r., Dz.U. z 1991 r., 2/71.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

nie mogli dostarczyć wszystkich niezbędnych usług prawnych. Na przykład doradca nie mógł reprezentować klienta-osoby prawnej w sądzie, w sprawie z pracownikiem lub w sprawie wynikającej z własności intelektualnej, bo regulacja prawna nie pozwalała mu na reprezentowanie interesów klientów w sądach powszechnych.

Po wprowadzeniu zmian ustawowych obecnie reprezentacja w sądzie powszechnym oraz gospodarczym jest dostępna jedynie dla adwokatów. W związku z tym, aby występować w sądach, doradcy ze świadectwem muszą przejść do grona adwokatów lub zostać doradcą i ograniczyć się do udzielania porad bez uczestnictwa w rozprawach sądowych. Dla zmiany statusu ustawa wymaga od radców ze świadectwem zdania egzaminu adwokackiego oraz odbycia stażu w kancelarii adwokackiej niezależnie od poprzedniego wieloletniego doświadczenia zawodowego²².

W Polsce ustalony od dawna podział prawników na radców prawnych oraz adwokatów wygląda na stabilny, mimo że dyskusja dotycząca połączenia zawodów adwokata i radcy prawnego toczy się w ciągu ostatnich kilku lat nie tylko w środowisku prawniczym, ale i mediach oraz wśród urzędników²³. Połączenie mogłoby się wydawać nieuniknione, gdyż zawody te wspólnie dążą do ochrony interesów obywateli oraz podmiotów prawnych.

Uprawnienia przedstawicieli tych zawodów prawniczych są bowiem prawie identyczne, z wyłączeniem pomocy prawnej świadczonej na rzecz osób podejrzanych i oskarżonych o popełnienie czynów zabronionych przez ustawy. Zawód radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej, w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami, z wyjątkiem występowania w charakterze obrońcy w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe²⁴. Adwokat jest uprawniony do udzielania pomocy prawnej w szerokim zakresie, bez wyjątków²⁵. Żeby zostać adwokatem lub radcą prawnym, trzeba spełniać określone w ustawach wymagania, m.in. odbyć aplikację oraz złożyć egzamin. Obywatelstwo polskie nie jest konieczne. Ciekawe jest wymaganie dotyczące edukacji. Przyszły adwokat lub radca prawny winien ukończyć wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskać tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej²⁶.

Jeśli absolwent studiów prawniczych w Polsce nie marzy o zawodzie adwokata lub radcy prawnego, praca w dziale prawnym spółki lub firmy jest kolejną możliwością. Dużym firmom i przedsiębiorstwom potrzebna jest stała obsługa podmiotów gospodarczych, dlatego mają one swoje działy prawne, które na bieżąco rozwiązują problemy firmy, przygotowują treść umów, sprawdzają zawierane kontrakty i służą pomocą w razie potrzeby.

W Wietnamie absolwenci studiów prawniczych, podobnie jak w Polsce oraz na Białorusi, mogą pracować w działach prawnych przedsiębiorstw oraz spółek. Oprócz posiadania dyplomu licencjata nie muszą spełniać żadnych dodatkowych wymogów formalnych. W odróżnieniu od państw europejskich zawód prawnika w Wietnamie kojarzy się tylko ze stanowiskiem adwokackim.

Żeby zostać wpisanym na listę adwokatów, oprócz dyplomu dodatkowo trzeba mieć:

- 】 obywatelstwo wietnamskie,
- 】 dobre cechy moralne,
- 】 dobry stan zdrowia,
- 】 ukończony 6-miesięczny kurs praktyczny, który jest organizowany przez Akademię Sprawiedliwości pod kierownictwem ministerstwa sprawiedliwości,
- 】 ukończoną 18-miesięczną aplikację²⁷.

Po pozytywnym ukończeniu aplikacji, zakończeniu kursu praktycznego oraz złożeniu kilku testów i egzaminów prawnik nabywa tytuł adwokata oraz licencję, która uprawnia go do wykonywania zawodu. Adwokat ma prawo pracować indywidualnie lub w kancelarii adwokackiej razem z innymi adwokatami, m.in. cudzoziemcami. Wraz z przyjęciem ustawy o adwokatach w 2006 r. zagraniczne firmy prawnicze w Wietnamie mogą udzielać porad prawnych o prawie wietnamskim i posiadają prawo reprezentacji klientów w sądach wietnamskich przez swoich pracowników wietnamskich (prawnicy cudzoziemcy nie mają prawa do reprezentacji w sądach²⁸).

Aplikacja adwokacka na Białorusi oraz w Polsce zawiera w sobie szkolenia oraz warsztaty praktyczne ułatwiające nabycie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do praktycznego wykonywania zawodu prawnika. Wietnamski system przygotowania prawników wymaga ukończenia oddzielnego kursu. W związku z tym byłam zainteresowana poznaniem uzasadnienia konieczności udziału w kursie oraz opinii o ustawie o adwokatach. Udało mi się zorganizować rozmowę za pomocą tłumacza z *Tong Thanh Thanh*, wykładowczynią Akademii Sprawiedliwości, oraz *Duong Hoan*, wykładowcą prestiżowej szkoły prawnej – Ho Chi Minh Law University.

Okazało się, że czteroletnie studia prawnicze w Wietnamie gwarantują otrzymanie wiedzy, ale nie umiejętności, o czym wspominałam powyższej. Absolwenci nie są w stanie stosować odpowiednich przepisów prawnych, nie mówiąc o umiejętnościach komunikacyjnych oraz wystąpieniach publicznych. Podczas sześciomiesięcznego kursu praktycznego przyszli adwokaci uczą się tego, czego studenci na wydziałach prawa na Białorusi oraz w Polsce w czasie zwykłych studiów prawniczych. W Akademii Sprawiedliwości²⁹ wykładowcy stosują symulacje, odgrywanie ról, debaty oraz analizują kazusy prawne. Takie metody nie są stosowane przez zwykłych wykładowców z powodu elementarnego braku zbiorów kazusów oraz niechęci do zmiany ustalonej tradycji biernego nauczania poprzez wykłady. *Duong Hoan* powiedział, że większość prawników nabywa wiedzę oraz umiejętności przez własne doświadczenie.

²² Art. 9 pkt 2 ustawy Prawo o adwokaturze... na Białorusi.

²³ O przyszłości zawodów radcy prawnego i adwokata debatowali w redakcji „Rzeczpospolitej” przedstawiciele obu profesji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Video jest dostępne na <http://www.tv.rp.pl/arttykul/884655.html>.

²⁴ Art. 4 ustawy z 6.7.1982 r. o radcach prawnych, tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65 ze zm., dalej jako: RadPrU.

²⁵ Art. 4 ustawy z 26.5.1982 r. Prawo o adwokaturze, tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1058 ze zm., dalej jako: PrAdw.

²⁶ Art. 65 PrAdw oraz art. 24 RadPrU.

²⁷ Ustawa z 29.6.2006 r. Prawo o adwokatach. Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://english.luatvietnam.vn/>.

²⁸ Art. 70 ustawy wietnamskiej Prawo o adwokatach.

²⁹ <http://judacaen.awas.com.vn/>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Ponieważ art. 63 Kodeksu postępowania cywilnego³⁰ pozwala dowolnej osobie, nawet bez dyplomu prawnika, reprezentować klientów w sądach powszechnych (z wyjątkiem obrony w sprawach karnych), prawnicy nie starają się o tytuł adwokata i pracują z klientami indywidualnie. Na przykład *Duong Hoan* wykłada na uniwersytecie oraz udziela porad prawnych w sprawach cywilnych oraz handlowych. Na ile taka praca jest legalna z punktu widzenia regulacji podatkowej, można się tylko domyślać.

Podsumowując powyższe informacje, konieczne jest podanie danych statystycznych o ilości prawników w tych krajach:

	Białoruś ³¹	Polska ³²	Wietnam ³³
Adwokaci	1657	10 524	6559
Radcy prawni	1301	26 050	–
RAZEM	2958	36 574	6559
Ilość prawników na 100 tys. mieszkańców	31	99	7

Bezpłatna pomoc prawna oraz porady obywatelskie Białoruś

Po pierwsze, **bezpłatna pomoc prawna na Białorusi jest udzielana wyłącznie przez adwokatów**. Jest to wymagane ustawą Prawo o adwokaturze³⁴, przy czym do wprowadzenia zmian ustawowych ten obowiązek nie mógł być stosowany do doradców ze świadectwem, ponieważ oni pracują z podmiotami gospodarczymi i nie mają dostępu do sądów powszechnych. Obecnie, jeśli doradca ze świadectwem chce występować w sądach powszechnych lub gospodarczych, musi zostać adwokatem. Powoduje to dodatkowo wykonywanie pracy *pro bono* w określonych przez ustawę wypadkach. Po drugie, od 2005 r. ministerstwo sprawiedliwości poczyniło przygotowania do przygotowania jednolitego dokumentu o bezpłatnej pomocy prawnej. Tak zostały uchwalone dwa rozporządzenia ministerstwa sprawiedliwości, które określają zakres podmiotów mających prawo do bezpłatnej pomocy prawnej, podmiotów udzielających taką pomoc oraz kryteria określające, czy sprawa może być przyjęta bezpłatnie. Warto zwrócić uwagę na rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z 19.11.2010 r. „O niektórych kwestiach oświaty prawniczej społeczeństwa”³⁵, które wskazuje na uniwersyteckie poradnie prawne jako podmioty uprawnione do udzielania bezpłatnej pomocy prawnej. Jest to pierwszy i na razie jedyny akt prawny, który reguluje działalność klinik prawa na Białorusi.

Mimo że rząd robi znaczne postępy w poszerzaniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób ubogich, prawnicy oraz ich klienci narzekają na niedoskonałość istniejącego systemu.

Białoruski model bezpłatnej pomocy prawnej łączy dwa modele – charytatywny oraz opłacany przez państwo. Charytatywny model oznacza, że pomoc prawna jest udzielana przez prawników na własny koszt, klient nie ponosi żadnych wydatków, zarówno na poziomie przedsądowym, jak i przy udziale prawnika w postępowaniu sądowym. Państwo również nie pokrywa kosztów pracy adwokata. Takie reguły są stosowane przy udzielaniu pomocy prawnej we wszelkich sprawach niedotyczących

postępowania karnego oraz poradnictwa w sprawach biznesowych dla określonej liczby osób, m.in.:

- 】 niepełnosprawnym I oraz II kategorii,
- 】 mieszkańcom małych miast rolniczych w trakcie adwokackich wizyt terenowych³⁶.

Dla niektórych osób adwokaci prowadzą poradnictwo na określony temat, na przykład:

- 】 powództwa w sprawach wynikających z prawa pracy lub zobowiązań alimentacyjnych,
- 】 osobom niezgadzającym się z decyzją komisji wyborczej o niedokładności w listach wyborczych,
- 】 ofiarom ataków terrorystycznych w sprawach otrzymania odszkodowań oraz procedury rehabilitacji,
- 】 osobom, które nie ukończyły 18. roku życia, lub ich rodzicom o interesach dziecka w sprawach wynikających z prawa pracy lub zobowiązań alimentacyjnych³⁷.

Ale światowy model charytatywnej pomocy prawnej różni się od białoruskiego motywacją prawników do udzielania bezpłatnej pomocy. Na Białorusi adwokaci są przymuszeni do prowadzenia pomocy *pro bono* pod rygorem postępowania dyscyplinarnego oraz utraty licencji adwokackiej, podczas gdy w innych państwach prawnicy są zachęceni do takiej pracy³⁸.

Drugą okolicznością, która rodzi wątpliwości co do sprawiedliwości w odniesieniu do odbiorców pomocy, jest lista osób mających prawo do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej. Nierzadko adwokaci narzekają na skomplikowany charakter spraw wynikających z prawa pracy, w których oni reprezentują powodów bezpłatnie, podczas gdy ich klienci walczą o wypłatę wysokich zarobków (tj. formalnie powód nie jest osobą ubogą). Osoba uboga biorąca udział w każdej innej sprawie może otrzymać bezpłatną pomoc adwokata na podstawie pozytywnej decyzji przewodniczącego rady adwokackiej. Nietrudno się domyśleć, że adwokaci nie są motywowani pracą na własny koszt w innych sprawach, gdy czeka na nich kolejka osób uprawnionych do takiej pomocy przepisami prawa. W związku z tym powstaje pytanie, czy naprawdę uboga osoba ma gwarantowany dostęp do pomocy prawnej.

Opłacany przez państwo model bezpłatnej pomocy prawnej wykorzystywany jest w postępowaniu karnym i jest podobny do modelu funkcjonującego w innych krajach. Kodeks postępowania karnego upoważnia oskarżonego do prawa do adwokata. Jeśli oskarżony nie jest w stanie ponieść kosztów usług prawnych, adwokat zostanie wyznaczony przez radę adwokacką, a jego praca będzie opłacona ze środków skarbowych

³⁰ Kodeks postępowania cywilnego z 15.6.2004 r. Dostęp na <http://english.luat-vietnam.vn>.

³¹ Dane statystyczne zostały przedstawione na okrągłym stole na temat „Rynek usług prawnych w świetle nowej ustawy Prawo o adwokaturze” w Mińsku 28.9.2011 r. Dostęp na <http://www.jurist.by/advokatura/>.

³² Dane z raportu o dostępności pomocy prawnej w Polsce, przygotowanego przez Naczelną Radę Adwokacką, z 12.1.2010 r.

³³ Information sweet – Vietnam, 31.9.2011 r. Dostęp na www.nichibenren.or.jp.

³⁴ Art. 6 ustawy Prawo o adwokaturze... na Białorusi.

³⁵ Dz.U. z 2010 r., Nr 288, 8/22985.

³⁶ Pkt 1.6.2. rozporządzenia o niektórych kwestiach oświaty...

³⁷ Pkt 1.6.3–1.6.6 rozporządzenia o niektórych kwestiach oświaty...

³⁸ Charytatywny system istnieje we Francji, Włoszech, Hiszpanii i in. Adwokaci są zachęceni do pracy *pro bono* na rzecz osób ubogich dla spełnienia standardu etyki zawodowej.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

państwa. W niektórych sprawach udział adwokata jest niezbędny i oskarżony nie może zrezygnować z jego usług. Po wyroku skazującym organ publiczny ma prawo otrzymać od osoby oskarżonej zwrot kosztów za usługi adwokata wyznaczonego do reprezentacji z urzędu. Ponieważ zgodnie z danymi statystycznymi Sądu Najwyższego Białorusi szansa na usłyszenie wyroku uniewinniającego jest 0,7%³⁹, oznacza to, że prawie każda oskarżana osoba ponosi koszty usług wyznaczonego prawnika. Narzekania takich osób dotyczą głównie zakazu rezygnacji z usług wyznaczonego prawnika w sprawach, gdy prawo zobowiązuje do jego udziału, oraz jakości faktycznie niebezpiecznych usług adwokackich.

Poza granicami kancelarii adwokackich bezpłatną pomoc prawną mieszkańcy Białorusi mogą uzyskać od notariuszy, w sprawach dotyczących ich kompetencji, w biurach porad konsumentów. Prokurator ma uprawnienia do składania wniosków do sądu, w ograniczonym zakresie, w odniesieniu do spraw dotyczących praw dziecka. Z tego rozwiązania korzystają rodzice z niskim dochodem. Ponadto znaczna ilość osób korzysta z „kąciaków” prawnych prowadzonych przez prawników na stronach internetowych, w gazetach oraz czasopismach, w mediach. Swoją wkład w system bezpłatnej pomocy prawnej wnoszą kliniki prawa, gdzie co roku ponad tysiąc spraw jest rozpatrywanych przez studentów skupionych w 13 uniwersyteckich poradniach prawnych.

Polska

Rezygnując z przedstawienia całego systemu bezpłatnej pomocy prawnej w Polsce, o którym dużo napisano oraz wiele dyskutowano⁴⁰, skupię się na kilku podmiotach, które nie istnieją ani na Białorusi, ani w Wietnamie. Organizacjami udzielającymi pomocy osobom w trudnej sytuacji życiowej są biura porad obywatelskich. Udzielają one bezpłatnych „porad obywatelskich” (często dotyczących kwestii prawnych)⁴¹. W trakcie pracy z klientem doradca aktywnie słucha, zadając pytania, po konsultacji z innymi doradcami i wykorzystaniu informacji biura proponuje klientowi kilka możliwych rozwiązań jego problemu⁴².

W sprawach związanych z naruszeniem praw i wolności określonych w Konstytucji i innych aktach normatywnych obywatel Polski, a także cudzoziemiec, może zwrócić się o pomoc do Rzecznika Praw Obywatelskich⁴³. Rzecznik Praw Obywatelskich może udzielić wnioskodawcy informacji o przysługujących mu środkach prawnych.

Porad obywatelskich oraz porad i pomocy prawnej udziela wiele innych, prócz już wspomnianych, organizacji pozarządowych. Najczęściej organizacje pozarządowe specjalizują się w jednym obszarze działania, na przykład prawa dziecka, prawa kobiet, prawa ofiar przestępstw, naruszenia wolności słowa. Rzadziej, jak Helsińska Fundacja Praw Człowieka⁴⁴ czy przedstawione wyżej biura porad obywatelskich, zajmują się sprawami w kilku czy nawet wielu obszarach. Wiele organizacji działa prężnie w swojej lokalnej społeczności.

Obecnie działający system bezpłatnej pomocy prawnej w Polsce nie jest idealny. Polska jako członek Unii Europejskiej oraz Rady Europy podjęła zobowiązanie ustalić gwarancję dostępu do pomocy prawnej dla każdego, kogo nie stać na profesjonalną pomoc prawnika, i stara się spełnić międzynarodowe standardy.

Wadą regulacji prawnej jest brak ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, która określałaby ogólne zasady przyznawania i udzielania pomocy prawnej we wszystkich rodzajach spraw i zebrałaby w jednym akcie najważniejsze zagadnienia związane z dostępem do pomocy prawnej. Uważam, że należy się zastanowić nad wprowadzeniem rozwiązań mających na celu zwiększenie dostępu do pomocy prawnej dla osób ubogich poprzez wyznaczenie prawnika z urzędu na poziomie przed-sądowym.

Przydałoby się również wprowadzenie listy adwokatów i radców prawnych chętnych do udzielania pomocy prawnej z urzędu, a także listy ich specjalizacji. Sprzyjałoby to podniesieniu jakości udzielanej pomocy prawnej oraz wzmocnieniu zaufania do bezpłatnych usług prawnych.

Wietnam

Faktycznie bezpłatna pomoc prawna istnieje od czasu ustanowienia Demokratycznej Republiki Wietnamu w 1945 r. Ten system został naturalnie wprowadzony w centralnie planowany ustrój państwa, ponieważ wynikał ze zreformowanego socjalistycznego systemu politycznego⁴⁵. Konstytucja z 1992 r. ogłosiła Wietnam państwem socjalistycznym i zapewniała równość szans wszystkim jej obywatelom. Trwał czas aktywnych reform. Na posiedzeniu w maju 1995 r. Wietnamska Partia Komunistyczna zwróciła szczególną uwagę na niską prawną świadomość społeczeństwa: „Pomoc prawna musi zostać rozszerzona w celu spełnienia codziennych potrzeb społeczeństwa... Musi być ustanowiony system bezpłatnej pomocy prawnej, aby pomóc ludziom żyć i pracować zgodnie z prawem”⁴⁶.

Obecnie działający system bezpłatnej pomocy prawnej, który obejmuje Narodową Agencję Pomocy Prawnej na szczeblu centralnym oraz 63 regionalne ośrodki pomocy prawnej na poziomie lokalnym, został utworzony na podstawie decyzji Premiera No. 734/TTG 6.9.1997 r.⁴⁷ Narodowa Agencja Pomocy Prawnej jest podporządkowana ministerstwu sprawiedliwości, na szczeblu prowincji te funkcje wykonuje regionalny department sprawiedliwości⁴⁸. Ośrodek pomocy prawnej ma świadczyć swe usługi na terytorium całej prowincji, więc w miasteczkach i odległych regionach założono ponad 100 lokalnych oddziałów. W celu

³⁹ Dane statystyczne sądów powszechnych w 2011 r. Dostęp na <http://supcourt.by/cgi-bin/index.cgi?vm=d&vr=stat&vd=6&at=0&m1=5>.

⁴⁰ Na przykład Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu, Warszawa 2006; M. Mamiński, Ustanowienie pełnomocnika z urzędu po nowelizacji KPC, EP 2010, Nr 15; G. Wiaderek, Dostęp do bezpłatnego poradnictwa prawnego – czas na finał, Radca Prawny.

⁴¹ Więcej na temat działalności biur porad obywatelskich na <http://www.zbpo.org.pl>.

⁴² Organizacje pozarządowe opracowały Standardy prowadzenia poradnictwa prawnego i obywatelskiego (http://www.fupp.org.pl/download/standardy_poradnictwa.pdf), których dobrowolnie przestrzegają.

⁴³ Kim jest Rzecznik Praw Obywatelskich i kto może zwrócić się o pomoc do RPO opisano na <http://www.rpo.gov.pl>.

⁴⁴ Obecnie Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest w Europie jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka.

⁴⁵ Legal services country profile – Vietnam. International Legal Services Advisory Council, Australia, 1998, p. 5.

⁴⁶ Announcement No. 485/CV–VPTW dated 31 May 1995 of the Central Communist Party Office.

⁴⁷ Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://luatvietnam.vn>.

⁴⁸ Pkt 4 decyzji.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

świadczenia usług w odległych regionach oraz dla mniejszości etnicznych prawnicy ośrodków twarzą kliniki mobilne oraz kluby edukacji oraz pomocy prawnej⁴⁹.

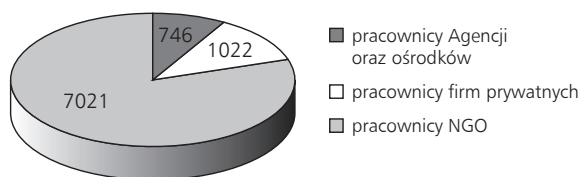
Uchwalenie 29.6.2006 r. jednocześnie ustawy Prawo o adwokatach oraz ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej⁵⁰ świadczyły o spójnej polityce mającej na celu ochronę praw i interesów obywateli.

Przed stworzeniem państwowego systemu bezpłatnej pomocy prawnej organizacje pozarządowe oraz stowarzyszenia zawodowe świadczyły pomoc prawną charytatywnie. Na przykład stowarzyszenie prawników, rada adwokacka, sojusz rolników, związek zawodowy, komunistyczny sojusz młodzieży i wiele innych udzielały pomocy prawnej swoim członkom oraz innym ludziom. Obecnie organizacje te nie przestały wykonywać działalności na rzecz społeczeństwa, co więcej, mają możliwość świadczenia usług dobrej jakości.

W Narodowej Agencji Pomocy Prawnej oraz jej regionalnych ośrodkach pracują prawnicy, którzy ukończyli czteroletnie studia prawnicze oraz kurs szkoleniowy udzielania bezpłatnej pomocy, mają przynajmniej dwuletnie doświadczenie w pracy prawniczej oraz są mianowani na to stanowisko przez regionalny department sprawiedliwości⁵¹. Prawnicy za swoją pracę w ośrodkach lub Agencji otrzymują z budżetu państwa miesięczne wynagrodzenie oraz dodatek za każdą prowadzoną sprawę według oficjalnych stawek⁵². Prawnicy organizacji pozarządowych, inni pracownicy z doświadczeniem w ochronie praw i interesów obywateli lub samodzielni prawnicy lub prawnicy firm prywatnych (tzw. *legal aid collaborators*) otrzymują zaświadczenie (art. 22 pkt 1 ustawy) oraz dodatek, ponadto mają prawo do zwrotu poniesionych przez siebie wydatków z racji świadczenia usługi.

Pracownicy Agencji bądź ośrodków oraz inni prawnicy świadczą bezpłatną pomoc prawną w formie porad prawnych, reprezentacji klientów w postępowaniu sądowym, reprezentacji osób ubogich w pozasądowych sprawach prawnych oraz innego wsparcia w rozwiązywaniu sporów (np. mediacja, pomoc w otrzymaniu dokumentów, wykonanie formalności). Ponadto Narodowa Agencja Pomocy Prawnej jest odpowiedzialna za szkolenie prawników i innych osób zaangażowanych do pracy *pro bono*, napisanie artykułów oraz innych materiałów o prawie oraz sporządzanie dokumentów dotyczących prawa o bezpłatnej pomocy prawnej⁵³.

Ilość pracowników w systemie bezpłatnej pomocy prawnej

Niestety potrzeby społeczeństwa są znacznie większe niż ilość prawników pracujących *pro bono*, więc kluby edukacji oraz pomocy prawnej założone przez przeszkolonych mieszkańców dzielnic mają podnieść świadomość prawną oraz rozwiązać

konflikty mieszkańców wsi⁵⁴. Niektóre ośrodki pomocy prawnej zainicjowały utworzenie skrzynek pocztowych, do których mieszkańcy miejscowości rzucają listy z pytaniami. Szkolenie mediatorów wśród mieszkańców wsi, mających rozpatrywać sprawy rolników oraz innych ludzi, również jest bardzo rozpowszechnione w odległych regionach Wietnamu. Chociaż tradycja i kultura Wschodu wpływają na to, że mediatorzy ci wykonują raczej funkcje sędziowskie, niż prowadzą poprawną procedurę mediacji. Jak wcześniej wspomniano, obszary wiejskie w Wietnamie są mniej socjalnie rozwinięte, więc ich mieszkańcy rzadko posiadają wykształcenie wyższe, mają różny poziom wiedzy prawniczej i często nie posiadają umiejętności publicznych wystąpień⁵⁵. Doskonalenie wiedzy oraz umiejętności osób zaangażowanych w świadczenie pomocy *pro bono* jest konieczne dla dostarczenia skutecznej oraz zawodowej pomocy prawnej.

Zgodnie z art. 10 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej beneficjentami bezpłatnej pomocy prawnej są ludzie ubodzy, grupy preferencyjne (np. ranni lub chorzy żołnierze, działacze rewolucyjni, którzy zostali uwięzieni przez wrogów, kobiety z tytułem „heroiczna matka” i in.), mniejszości etniczne, które stanowią ok. 13% ludności kraju.

Wietnamski rząd jest świadomy, że podniesienie świadomości prawnej jest skutecznym środkiem stabilizacji politycznej, porządku społecznego i bezpieczeństwa oraz ochrony praw bądź interesów obywateli. Mimo znacznych postępów w poszerzaniu dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej liczne problemy ubogich mieszkańców tego kraju nadal czekają na rozwiązanie. Na przykład ulotki i różne materiały promocyjne nie są w stanie podnieść świadomości prawnej. Przekonałam się o tym podczas wycieczki do miast położonych na północy Wietnamu, gdzie miałam możliwość zapoznania się z codziennym życiem mniejszości etnicznych.

Kobieta z ludu Hmong była moją przewodniczką podczas podróży, pokazała mi swój dom w górach oraz przedstawiła swoją rodzinę. Zaskoczyło mnie, że ta kobieta nie umie ani czytać, ani pisać, ale dość płynnie mówi po angielsku, bo to jest niezbędne do zarabiania pieniędzy w tamtym regionie. Troje jej dzieci chodzi do szkoły podstawowej, więc może zdobyć podstawową wiedzę. Ale największe wrażenie zrobiła na mnie budowla, którą przewodniczka nazywała domem. Cztery drewniane ściany oraz dach stanowiły miejsce, gdzie rodzina mieszkała przez cały rok. Podłogą „domu” była goła ziemia, nie było w nim prądu. Należy zaznaczyć, że zima w górach jest chłodna i czasami śnieżna.

⁴⁹ Art. III pkt 2 wspólnej instrukcji Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Pracy, Weteranów i Socjalnego Ubezpieczenia z dnia 14.01.1998. Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://luatvietnam.vn>.

⁵⁰ Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://luatvietnam.vn>.

⁵¹ Art. 21 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej.

⁵² W 2008 r. dodatek wynosił VND 100,000 (ok. 5,5 USD). W projektach partnerskich z zagranicznymi organizacjami pozarządowymi wynagrodzenie może wynosić VND 1,2 mln (ok. 70 USD/sprawa).

⁵³ Art. 46 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej.

⁵⁴ Według raportu Narodowej Rady Adwokackiej z 2010 r. w 2006 r. było ok. 700 klubów, w 2009 r. ilość powiększyła się do 4000. Dostęp na <http://www.lawcouncil.asn.au>.

⁵⁵ Legal Aid Club Study, Vietnam. Final report, December 2006, p. 25.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Dla takich ludzi ulotki oraz broszury o prawie nie są efektywnymi środkami podniesienia świadomości prawnej. Instytucje odpowiedzialne za udzielanie pomocy prawnej osobom ubogim muszą wypracować różne podejścia do przekazania informacji grupom docelowym i zapewnienia skuteczności planowanych działań.

Podsumowanie

Pomoc prawna jest ważnym elementem prawnego systemu każdego kraju. Usługi prawnicze mają być usługami świadczonymi profesjonalnie przez odpowiednio przygotowanych prawników. Na jakość pomocy prawnej w równym stopieniu wpływa m.in. edukacja prawnicza oraz dostępność usług prawnika na terytorium kraju. Ponieważ usługi prawnika są drogie, rząd musi zapewniać bezpłatną pomoc prawną ludziom w trudnej sytuacji życiowej, którzy nie są w stanie ponieść kosztów tej pomocy.

Pozytywnie oceniam postępy na Białorusi oraz w Wietnamie zrobione na poziomie legislacyjnym, uchwalenie oddzielnych aktów prawnych o bezpłatnej pomocy prawnej ułatwia beneficjentom dostęp do tej informacji i podnosi wiedzę obywateli o prawie do obrony. W Polsce nie ma jednego aktu prawnego dotyczącego pomocy prawnej. Problematyka ta w rozproszonej formie znajduje się w około 100 aktach prawnych⁵⁶. W oparciu o polskie doświadczenia sugerowałabym natomiast rządowi wietnamskiemu oraz białoruskiemu udoskonalić kryteria udzielania pomocy osobom niezamożnym, żeby naprawdę potrzebujący mieli dostęp do poradnictwa prawnego.

Warto zaznaczyć, że większość sporów może być rozstrzygnięta po otrzymaniu opinii prawnika na etapie przedsądowym lub za pośrednictwem mediatora. W ten sposób działają prawnicy na Białorusi i w Wietnamie, oszczędzając czas, zasoby ludzkie oraz finansowe i osiągając pożądane rezultaty. Jako że polscy prawnicy nie są zobowiązani prowadzić poradnictwa prawnego bezpłatnie na etapie przedsądowym, wysoko oceniam wysiłki

polskich prawników oraz licznych organizacji pozarządowych zachęcających innych własnym przykładem do pracy *pro bono*. Praca prawników *pro bono* nie jest rozpowszechnionym zjawiskiem na Białorusi oraz w Wietnamie.

Wysoka aktywność polskich oraz wietnamskich organizacji pozarządowych w poradnictwie prawnym oraz obywatelskim może być dobrym przykładem dla aktywizacji trzeciego sektora na Białorusi. Opracowane w Polsce Standardy poradnictwa prawnego oraz obywatelskiego są zasadami m.in. moralno-etycznymi opartymi na doświadczeniu różnych państw. Warto z tego korzystać przy opracowywaniu własnego modelu poradnictwa.

Ustawa o bezpłatnej pomocy prawnej w Wietnamie wśród podmiotów udzielających pomoc prawną wymienia pracowników organizacji pozarządowych z wykształceniem prawniczym lub bez niego. Na Białorusi studenci klinik prawa są uprawnieni do udzielania porad prawnych pod nadzorem kadry akademickiej. Przy opracowywaniu projektu takiej ustawy w Polsce warto na wzór Białorusi wymienić kliniki prawa i zalegalizować je na poziomie legislacyjnym.

Nie mniej ważnym aspektem wpływającym na cały system prawny kraju jest edukacja prawnicza. Polska osiągnęła wysoki poziom w szkoleniu socjalnie aktywnych prawników, którzy mają wiedzę oraz umiejętności niezbędne do udzielania pomocy prawnej dobrej jakości. Wykorzystanie aktywnych oraz interaktywnych metod nauczania, skoncentrowane na praktykę podejście oraz nauczanie wartości wpływają na wysokie zainteresowanie ze strony studentów nauką prawniczą oraz społeczne zaufanie do prawników. Wprowadzając reformy edukacyjne, tworząc system poradnictwa prawnego oraz obywatelskiego warto korzystać z dobrych praktyk innych państw i nie unikać własnych tradycji oraz zasad.

⁵⁶ Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2003, s. 25.

W poprzednim numerze Kliniki m.in.:

- 】 Zderzenie teorii z praktyką na przykładzie sprawy prowadzonej przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy Wydziale Prawa i Administracji UMCS – dr *Małgorzata Szustek-Janowska*, *Jacek Kraczek*
- 】 Symulacja rozprawy sądowej jako nowoczesna metoda edukacyjna na studiach prawniczych i jej przydatność dla nauczania klinicznego – dr *Wojciech Dziedziak*, *Tomasz Mikociak*
- 】 Clinical Legal Education in Belarus and Polish support for this movement – *Katarzyna Furman-Łajszczak*, *Yulia Kvatschik*
- 】 Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce) – prof. UMCS dr hab. *Andrzej Korybski*
- 】 Kształtowanie się specjalizacji informatyczno prawnej – dr *Jacek Janowski*
- 】 Quo vadis, poradnio prawna? – wspomnienia z 6. konferencji Global Alliance for Justice Education – *Klaudia Gąsior*, *Joanna Rycerz*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Studenckie Poradnie Prawne w Polsce

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Studenckie...

Każda z 25 działających w Polsce studenckich poradni prawnych (zwanych także klinikami prawa) to grupa studentów prawa lub administracji, którzy bezpłatnie udzielają porad prawnych osobom niezamożnym.

To, że w poradniach działają studenci nie oznacza, że nikt nie sprawdza ich pracy, wręcz przeciwnie. Kliniką kieruje pracownik uczelni, na której działa poradnia. Na każdym etapie sporządzania opinii studenci działają pod nadzorem kadry naukowej.

Każda opinia – zanim zostanie przekazana klientowi – jest dokładnie sprawdzana przez prawników praktyków współdziałających z poradnią albo pracowników uczelni będących opiekunami kliniki.

...Poradnie...

Studenckie poradnie prawne spełniają podwójną rolę: społeczną i edukacyjną. Z jednej strony zapewniają dostęp do bezpłatnej, rzetelnej porady prawnej osobom ubogim, z drugiej – umożliwiają studentom kontakt z problemami prawnymi w praktyce.

Porada świadczona jest przez kliniki tylko tym osobom, których sytuacja finansowa nie pozwala na pokrycie kosztów odpłatnej pomocy prawnej. Klinika może zrezygnować z prowadzenia sprawy, jeśli w toku przygotowywania opinii okaże się, że klient może korzystać lub korzysta z odpłatnej pomocy adwokata lub radcy prawnego.

Praca nad sprawą prowadzona jest z zachowaniem poufności, a udzielenie pomocy przez poradnię następuje zawsze w formie pisemnej.

...Prawne

Poradnie świadczą pomoc prawną w bardzo szerokim zakresie.

W sprawach cywilnych mogą na przykład pomóc w wyjaśnianiu treści zawieranych umów; w zakresie spraw rodzinnych poinformować, jak sporządzać pozwy rozwodowe, alimentacyjne; a w sprawach spadkowych można liczyć na pomoc kliniki w zrozumieniu zasad dziedziczenia ustawowego i sporządzania testamentów.

Ponadto poradnie pomagają w uzyskaniu świadczeń z funduszy pomocy społecznej, dochodzeniu praw w toku postępowań przed urzędami, w tym skarbowymi, ułatwiają realizację uprawnień pracowników, osób niepełnosprawnych, pacjentów, lokatorów, spółdzielców a także cudzoziemców i uchodźców.

W roku akademickim 2010/2011 poradnie prawne:

...rozpatrzyły 12 786 spraw, w tym najwięcej było spraw z zakresu prawa cywilnego (3934),

...skupiały 1994 studentów oraz 224 pracowników naukowych i prawników-praktyków.

W porównaniu z rokiem akademickim 2009/2010:

...liczba spraw wzrosła o 8 proc., wzrost spraw dotyczył przede wszystkim porad z zakresu prawa i postępowania karnego (o 80 proc.), pomocy NGO (o 50 proc.) oraz spraw tzw. innych (o 34 proc.),

...liczba studentów działających w poradniach podwyższyła się o 13,5 proc.,

...liczebność personelu naukowego wzrosła o 3,7 proc.,

...liczba studentów zwiększyła się o 13,5 proc.,

...utrzymała się jakość udzielanych porad albowiem jeden pracownik naukowy opiekował się tylko dziewięcioma studentami,

...na jednego studenta przypadało średnio 7 spraw,

...połowa rozpatrywanych przez poradnie spraw jest załatwianych na bieżąco i kończy się najpóźniej w ciągu 14 dni.

Jak mogę pomóc poradniom prawnym?

Jeśli jesteś studentem znajdź poradnię na swojej uczelni, skontaktuj się z działającymi w niej Twoimi koleżankami i kolegami. Zapytaj, w jaki sposób możesz udzielać porad i jakie warunki musisz przy tym spełnić.

Jeśli na Twojej uczelni nie ma jeszcze poradni – skontaktuj się z Fundacją Uniwersyteckich Poradni Prawnych.

Jeśli jesteś prawnikiem-praktykiem zastanów się, czy nie mógłbyś poświęcić części swojego czasu na działalność *pro bono*. Jeśli tak, to może mógłbyś wesprzeć swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym studentów oraz kadre naukową wybranej poradni prawnej.

Jeśli chciałbyś wspomóc działalność polskich poradni prawnych wiedz, że Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych jest organizacją pożytku publicznego. Oznacza to, że Fundacja może otrzymywać od osób fizycznych wsparcie finansowe w wysokości 1 proc. podatku dochodowego.